

Apoštol národů.

Napsal

Dr. Tomáš Hudec.

(Otisk z „Hlídky“ 1933.)

V BRNĚ 1933.

Tiskem Občanské tiskárny. — Nákladem vlastním.

Svatý Pavel byl Prozřetelností určen k tomu, aby jako „vyvolená nádoba“ (Sk. 9, 15) přenesl Kristovo Evangelium z úzkých hranic Palestiny do kulturního světa řecko-římského, a aby tam svojí apoštolskou činností položil základy k budoucímu rozvoji křesťanské církve. Dějinný tento úkol byl tak obrovský, že Pavel sám, vida nedostatečnost svých lidských sil, byl nejednou pojat „bázní a třesením“ (1 Kor. 2, 3). Jestliže jeho práce dosáhla takových překvapujících úspěchů, tu nikdo nebyl si vědom více nežli Pavel sám, že vše to je především dílem milosti boží, a že on sám byl jen nehodným nástrojem, který si Bůh v tajemné moudrosti své zvolil k uskutečnění díla tak velikého. V tom smyslu třeba rozuměti jeho slovům: „Milostí boží jsem, co jsem, a milost jeho mně udělená nebyla marnou“ (1 Kor. 15, 10). Milost ona jevila se mu tím větší a vystupovala ve světle tím jasnějším, čím slabší byla jeho lidská přirozenost, takže patheticky volá: „Proto si libuji ve svých slabostech, v příkořích, v nedostatcích, v pronásledováních, v úzkostech pro Krista snášených: neboť když jsem sláb, tehdy jsem silný“ (2 Kor. 12, 10).

Stará zásada praví: *Gratia supponit naturam*. Nadpřirozená milost předpokládá u člověka přirozené schopnosti a vlohy, které svým působením stupňuje a povznáší do nadpřirozeného řádu a tak činí člověka schopným činů, jakých by nikdy nemohl a nedovedl vykonati, kdyby byl zůstaven jenom sám sobě. Zásada tato platí i o Pavlovi. I když úspěchy jeho apoštolské práce byly v první řadě výsledkem pomáhající milosti, přece vším právem můžeme míti za to, že Bůh, který už „ze života mateřského“ (Gal. 1, 15) určil Pavla, aby „hlásal jeho syna mezi národy“, také ho vybavil takovými přirozenými schopnostmi a vlohami, aby se mohl státi opravdu vhodným nástrojem v ruce božích. A stejně lze předpokládat, že též Bůh zevnější vlivy a okolnosti jeho života, jeho vychování, jeho vzdělání, jeho styky s ostatním světem řídil a upravil takovým způsobem, aby mohl dostáti úloze, kterou měl býti pověřen.

V této stati chceme právě tuto přirozenou a lidskou stránku Pavlovy osobnosti učiniti předmětem úvahy a objasniti ji doklady z jeho listů. Neboť pro poznání Pavla jako člověka jsou jediným pramenem jeho listy, které se nám dochovaly, a pak historický spis Pavlova průvodce Lukáše, Skutky apoštolské. Staré křesťanské podání ke svědectvím těchto pramenů nic nepřidává, ani Pavlovu osobnost s nějaké nové stránky neosvětluje. Avšak ani nepotřebujeme jiných svědectví, abychom apoštola Pavla poznali v celé jeho velikosti a ušlechtilosti. Kdežto autoři jiných novozákonních knih za svým dílem takorča se ztrácejí, Pavlova osoba se svými charakteristickými rysy a povahovými vlastnostmi vystupuje v jeho listech dosti jasně a výrazně. Každému, kdo Pavlovy listy bez předsudků čte, je zřejmo, že jejich pisatel jest jedním z největších duchů, které Bůh kdy lidstvu seslal, a že patří, i s hlediska čistě lidského, mezi nejgeniálnější postavy světových dějin.

I.

Duše v tomto pozemském životě jest upoutána na tělo, jehož jest dle staré latinské básně „hostem a průvodcem — hospes comesque corporis“. Není pochyby, že tělo a jeho stav, jeho zdraví, nemoc, nervy, mají nepopíratelný vliv na duševní činnost člověka, již mohou usnadňovati a podporovati nebo zase brzdit. Uvážíme-li, jaké strasti a námahy bylo Pavlovi na jeho apoštolských cestách zakoušeti, jak to sám výmluvně líčí 2 Kor. 11, 23—32, tu mimovolně se vnucuje otázka, měl-li Pavel také potřebnou tělesnou způsobilost ke svému apoštolátu. Značný fond životní síly Pavlovo tělo jistě míti musilo, neboť by jinak všech oněch strádání nebyl mohl snést a překonat. Tím však nikterak není řečeno, že byl pevného a stálého zdraví. Často lidé slabé tělesné konstrukce nebo stížení chronickým tělesným neduhem udivují svou energií a mnohostrannou duševní činností: síla vůle u nich překonává nemoc i slabost fysickou a stupňuje duševní výkonnost do neuvěřitelné míry. A tak se asi též věc měla u sv. Pavla.

Z vlastních Pavlových slov je zřejmo, že nevynikal silnou nebo imposantní postavou, nýbrž že jeho zevnějšek byl spíše nepatrný a také jeho vystupování nepůsobilo zvláštním dojmem. Vysvětá to z 2 Kor. 10, 10. Korintští protivníci jeho, hlavně židokřesťanští agitatori, snažili se u tamních křesťanů podkopat vážnost jeho a shladit hluboký dojem, jakým první list Pavlův na všechny působil. Říkali proto

o Pavlovi, že „jeho listy jsou důrazné a mocné, přítomnost je však chabá a řeč nicotná.“ Na řečeném místě uvádí Pavel při obraně své osoby a apoštolské autority ona slova svých nepřátel doslovně. Podobně z úst svých protivníků vzal Pavel o několik veršů před tím slova, jež ovšem uvádí ironicky: „který jsa přítomný, jsem pokorný, jsa však vzdálen, troufám si na vás.“ (2 Kor. 10, 1). Protože všichni v Korintě Pavla dobře znali, měl tento argument Pavlových nepřátel jistě přece jakýsi věcný podklad. Dvě věci můžeme z oněch slov vyvodit. I když výrok onen se nevztahuje přímo na Pavlovu postavu, nýbrž na jeho osobní vystupování, přece jen lze soudit, že jeho zevnějšek nepůsobil zvláštním dojmem, ale že byl spíše nevzhledný, a také že jeho chování v osobním styku s věřícími se nevyznaovalo energickou rázností, ale že bývalo ostýchavé, a snad i rozpačité. Právě-li protivníci dále, že „řeč jeho je nicotná“, tu naráží pravděpodobně na to, že Pavel se nemohl chlubití vzletným a strhujícím přednesem, na jakém si řeční retorové tolik zakládali, ale že jeho kázání získávalo a uchvacovalo jediné svým obsahem a hloubkou myšlenek. V tom smyslu praví Pavel sám o sobě, že je „necvičeným v řeči“ (2 Kor. 10, 6). To bylo také důvodem, že Pavel v Korintě — a jistě stejně i jinde — neužíval „přemlouvavých slov moudrosti lidské“ (1 Kor. 2, 3), jak na to byli u svých řečníků a filosofů zvyklí Korintané, ale že nechtěl ničeho jiného znáti a hlásati „než Ježíše, a to ukřižovaného“.

Právě tento jednoduchý a prostý způsob kázání Pavlova pokládali někteří za méněcenný, což nám onu výtku Pavlových nepřátel vysvětluje. A vysvětluje nám to také, že za sporů a hádek mezi korintskými křesťany mnohým se lépe zamlouval způsob kázání Apolla, „muže výmluvného“ (Sk. 18, 24), výmluvného ovšem v běžném toho slova smyslu, takže se dokonce v Korintě utvořila strana, která si dala název „strany Apollovy“ (1 Kor. 1, 12), což se stalo bez vědomí a proti vůli tohoto jinak velmi zasloužilého hlasatele Evangelia.

Nevzhlednost Pavlovy postavy potvrzují také, jak se zdá, události, jež se sběhly na první apoštolské cestě Pavlově v Lystře. Po zázračném uzdravení chromého tamní obyvatelé prohlašovali Barnabáše za Zeva a Pavla za Herma. Už svatý Jan Zlatoústý míní, že Barnabáš byl pokládán za Zeva, protože vynikal nad Pavla postavou a zevnějším vystupováním.¹⁾

¹⁾ Preuschen, Apostelgeschichte. Tübingen 1912. Str. 89.

Ve starém apokryfu *Acta Pauli et Theclae*¹⁾ nalézáme podrobný popis Pavlova zevnějšku. Onesiforus na silnici vedoucí do Ikonía čeká na Pavla, kterého mu Titus popsal, a prohlíží si dle toho mimojdoucí. A tu „vidí přicházeti Pavla, muže malé postavy, s holou hlavou a zakřivenýma nohama, ušlechtilého držení těla, se srostlým obočím a poněkud vyčnívajícím nosem, plného laskavosti: jednou zdál se býti člověkem, potom zase měl tvář anděla.“ Je těžko říci, zdali v tomto popise jest uchována nějaká spolehlivá vzpomínka na to, jak sv. Pavel skutečně vypadal. Haase²⁾ míní, že celý onen popis je pouze výplodem spisovatelovy obrazivosti. Podobný, jen ještě podrobnější popis Pavlův podává v VI. století Malalas. Tak byzantští spisovatelé popisují dopodrobna tvář Krista, P. Marie a jiných světců, ač pro to nemají nejmenšího historického podkladu. V uvedeném popise, který Pavlovi nikterak nelichotí, zdá se jen to se opírá o správnou historickou vzpomínku, že Pavel byl postavy nepatrné, jak to vyplývá z 2 Kor. 10, 10.

Na tuto nepatrnost a slabost vlastního těla možná naráží Pavel 2 Kor. 10, 10, kde praví, že poklad milostí, jichž se mu od Boha dostalo, uchovává v křehké „nádobě hliněné“.

Jest běžným míněním novějších exegetů a životopisců svatého Pavla, že tělo apoštolovo, samo sebou slabé a chabé, bylo nadto stíženo ještě nějakým trvalým chronickým neduhem. Náзор tento se opírá jedině o dvě místa v listech Pavlových. Tradice nám o nemoci Pavlově nedochovala zpráv žádných, neboť Otcové tam, kde o nemoci Pavlově mluví, nečerpají z nějakých starých zpráv, ale zase jedině z Pavlových listů.

Věc není však tak jednoduchá a nemoc Pavlova není tak jista, jak by se na první pohled zdálo. Rozhodujícím jsou tu, jak řečeno, ona dvě místa v Pavlových listech, z nichž se nemoc Pavlova vyvozuje. Než právě místa ona jsou neurčitá a záhadná, připouštějící také jiný smysl a jiný výklad než o nemoci Pavlově.

První místo, které je tu nejzávažnějším, nalézá se v listu, který Pavel napsal ke Galatským. Praví tam církvím galatským: „V í t e

¹⁾ Hennecke, NT Apokryphen. Tübingen u. Leipzig 1904. Str. 369.

²⁾ Haase, Apostel u. Evangelisten. Münster 1922. Str. 241.

však, že poprvé jsem vám kázal pro slabost těla — δι' ἀσθενείαν τῆς σαρκός —, a pokušením pro vás na mém těle jste nepohrdli, ani jste nevyplivli, ale jako anděla božího přijali jste mne, jako Krista Ježíše.“ (Gal. 4, 13—14).

Obvyklý výklad je tento. Ἀσθενεία znamená slabost, pak nemoc. Předložka διὰ, je-li spojena s akkusativem, označuje příčinu. Jen tehdy, když se pojí s genetivem, vyjadřuje okolnost, která hlavní děj provází a blíže osvětluje. Kdyby tu stálo δι' ἀσθενείας, tu by byl smysl, že Pavel za pobytu v Galatii byl stížen slabostí čili mdlobou těla, t. j. že mu bylo snášeti příkoří, pronásledování a útrapy. Neboť v tomto smyslu Pavel výrazu „slabost“ častěji, hlavně 2 Kor. 12, 10, určitě užívá. K takovému výkladu prý sváďela také Vulgata, která překládá „per infirmitatem“ místo správného „propter infirmitatem“, ač na tomto místě akkusativ nemůže nic jiného značit nežli příčinu, která Pavla v Galatii zadržela, takže proti svému původnímu plánu byl nucen v oné krajině déle zůstat, čehož použil ke hlásání Evangelia a k založení křesťanských obcí. Příčinou tou byla tělesná nemoc, ať už to bylo jen dočasné ochravnění, kterým byl pouze tenkrát postižen, nebo nový záchvat chronického neduhu, jakým už od dřívějšíka trpěl.

Tak vykládá — abychom uvedli dva nejvýznačnější exegety nové doby — Gal. 4, 13 Theodor Zahn, jenž ve svém komentáři listu ke Galatským¹⁾ také uvádí doklady, že Pavel tam, kde chce vyslovit provázející okolnost, užívá διὰ s genetivem na př. 2 Kor. 2, 4; Řím. 4, 11 a jinde. Při tom odmítá konjekтуру Blassovu,²⁾ jenž navrhuje, aby se Gal. 4, 13 opravilo δι' ἀσθενείας.

Podobně i Lagrange hájí se vší rozhodností tento výklad uváděje z nově objevených papyrusů příklady, kde δι' ἀσθενείαν nemůže míti jiného smyslu nežli „pro nemoc“.³⁾

Tento dnes obvyklý výklad vidí v Gal. 4, 13 jasnou a určitou zmínku o Pavlově nemoci, třeba její povaha nedá se ze slov apoštolových blíže stanovit. Ale proti tomuto výkladu stojí velmi závažné pochyby, jichž ani autorita uvedených exegetů nemůže zmenšiti. Uvedeme tři hlavní protidůvody.

¹⁾ Zahn, Galaterbrief, Leipzig. 3. Aufl. 1922. Str. 217.

²⁾ Blass, Grammatik des NT Griechisch. Göttingen 4. Auf. 1896. Par. 48, 1.

³⁾ Lagrange, Epître aux Galates. Paris 1918. Str. 112.

1. Výrazu *astheneia* užívá Pavel, jak už na to poukázáno, bez nejmenší pochyby 2 Kor. 12, 10 na označení útrap a pronásledování, jež mu bylo při apoštolské práci zakoušeti. Druhé podstatné jméno *σάρξ* neznačí prostě „tělo“, ale přechasto u Pavla vyjadřuje slabou lidskou přirozenost, která je následkem dědičného hříchu podrobena žádostivosti a jiným strastem. Tak Řím. 7, 8; 1 Kor. 1, 26; Gal. 5, 7 a jinde. Kdyby *astheneia* značila prostě nemoc, pak onoho dodatku *σαρξίς* nebylo potřebí, neboť se samo sebou rozumělo, že onou nemocí bylo stíženo tělo, a nebylo to třeba zvláště vytýkati.

Proto mnohem lépe odpovídá obvyklé Pavlově terminologii překlad „slabost nebo mdloba těla“, čímž třeba rozumět, podobně jako 2 Kor. 12, 10, pronásledování a útrapy, kterými byl Pavel stíhán. Theodor Mopsuestenský parafrasuje toto místo: „cum essem in persecutionibus et miseriis et tribulationibus multis“. A sv. Augustin: „cum persecutionem paterer“.

Předložka *διά*, je-li spojena s akkusativem, označuje příčinu. Ale to může býti zcela dobře také zde. Pavel nechce udati provázející okolnost, ale chce prostě říci, že ona slabost či mdloba těla, t. j. nějaké pronásledování neb úklady jeho nepřátel byly p ř í č i n o u, proč nemohl v apoštolské cestě pokračovat a proč byl donucen mezi Galatskými zůstat delší dobu.

2. Všichni řečtí Otcové b e z v ý j i m k y vykládají Gal. 4, 13 tak, jak je to na uvedeném místě Theodora Mopsuestenského, totiž o slabosti a mdlobě lidské přirozenosti Pavlovy! Th. Zahn praví sice, že „nemohou býti omluveni“, ¹⁾ když Gal. 4, 13 vykládají takto proti duchu řečtiny. Ale možno namítnout, že řečtí Otcové znali ducha jazyka řeckého přece jen lépe než my. Jestliže tak jednomyslně Gal. 4, 13 vykládají „ve slabosti“, pak třeba míti za to, že výklad tento neodporuje řecké mluvnické a nemůže proto býti odmítnut jako bezdůvodný.

3. Všichni, kteří Gal. 4, 13 vykládají o Pavlově nemoci, jsou nuceni míti za to, že onen neduh musil působit na všechny, kteří s Pavlem přišli do styku, odpuzujícím dojmem a budit u nich ošklivost. I když hned následující verš obsahuje anakolut, nemůže býti o jeho smyslu pochyb. Pavel chce říci, že jeho slabost — tedy dle exegetů „nemoc“ — byla pro Galatské pokušením, aby jím pohrdali a před ním vyplivli. Proto pokládá to křesťanům v Ga-

¹⁾ Zahn, Galaterbrief. Str. 217.

latii za velikou zásluhu, že tak neučinili, ale že ho přijali jako anděla božího, jako Krista Ježíše.

Pohrdati bližním a proto před ním vyplivnout pro jeho tělesný neduh, je známkou neobyčejné hrubosti smýšlení a tvrdosti srdce, byť neduh onen byl sebe ošklivějším a odpornějším. Tvrdosti takové u lidí, kteří Pavla před tím nikdy neviděli a neslyšeli, jak tomu bylo u Galatských, nemůžeme ani předpokládat! Proto exegeté, kteří zde vidí zmínku o Pavlově nemoci, hledí tento nutný důsledek zmírnit a praví, že ono vyplivnutí nebylo známkou odporu k nemocnému, ale že to bylo za starověku obvyklé pověrečné apotropaeické gesto: nemoc byla pokládána za účinek demonických sil, a vyplivnutím měl býti zapuzen demon, aby nahodilému divákovi neuškodil a stejnou nemoc mu nepřivodil. Ale i kdyby tomu tak bylo, zůstává tu sloveso „nepohrdli jste“, jež značí, že Pavlova domnělá choroba byla Galatským pokušením, aby Pavlem pohrdali!

Lépe odpovídá souvislosti překlad „ve slabosti“ nebo „pro slabost“ těla. Pronásledování a strasti, jež bylo Pavlovi trpěti, když jako psanec musil prchat před nepřáteli a před úřady, to bylo skutečné a opravdové pokušení pro Galatské, aby Pavlem a naukou, kterou hlásal, pohrdali a aby před ním vyplivli!

Z těchto důvodů, které jistě jsou velmi závažné, zdá se býti správnějším Pavlova slova Gal. 4, 13 vykládati s řeckými Otcí o „slabosti nebo mdlobě těla“ a nikoliv o tělesném neduhu, jímž Pavel strádal. Z novějších zastává se tohoto výkladu také Cornely.¹⁾

Pak ovšem se nedá z tohoto místa Gal. 4, 13 nijak prokázat, že by Pavel byl trpěl nějakou chronickou chorobou!

Druhé místo, o něž se opírá domněnka o nemoci svatého Pavla, jest 2 Kor. 12, 7.

Pavel v této části listu se hájí proti judaistickým protivníkům v Korintě. Poněvadž oni hledí Pavla snižovat a sami se vychloubají, cítí se apoštol nucen, aby sám upozornil křesťany v Korintě na své zásluhy a na přednosti, jichž se mu od Boha dostalo. Nejprve vypočítává, co vše pro rozšíření Evangelia vykonal a zakusil (11, 10—32). Posléze také líčí mimořádná zjevení a extase, jakými ho Bůh odměnil a při nichž byl vytržen až do třetího nebe, kde slyšel „nevypravitelná slova, jež není člověku dovoleno mluvit“. Na to pokračuje: „P r o n e s m í r n o s t z j e v e n í , a b y c h s e n e v y v y š o v a l , b y l m n ě d á n o s t e n d o t ě l a , a n d ě l

¹⁾ Cornely, Ep. ad Galatas. Paris 1892. Str. 537.

to satanův, aby mne poličkoval, abych se nevyvyšoval. K vůli němu jsem po třikráte prosil Pána, aby odstoupil ode mne. Ale on mně řekl: Postačí ti milost moje, neboť síla ve slabosti dochází dokonalosti“ (v. 7—9).

Zjevení, jichž se Pavlovi dostalo, chovala v sobě nebezpečí pro něho, že by „se vyvyšoval“, jak po dvakráte opakuje, t. j. že by propadl duchovní pýše, které právě jeho protivníci byli tolik oddáni. Třeba by Pavlova chlouba byla nepoměrně oprávněnější, protože se opírala o pravdivá fakta (2 Kor. 12, 6), přece Pavel nemohl zapomenouti, že je dosud slabým a hříchu podrobeným člověkem s křehkým lidským tělem, a tak propadnouti stejné chybě, jako korintští judaisté. Bůh proto připustil, že Pavel byl navštíven jakousi zkouškou či útrapou, která jej vnitřně pokořovala a tak od něho odvracela nebezpečí sebepřeceňování a duchovní pýchy.

Tuto útrapu nazývá obrazně *σκόλοψ τῇ σαρκί* „ostnem či trnem vězícím v jeho těle“. Jako osten do těla zabodnutý působí stálý pocit bolesti, tak i ona útrapa měla u Pavla za následek trvalou duševní bolest a pocit vnitřního ponížení. Byla to z vůle boží jakási protiváha proti oněm mimořádným duchovním milostem, jež mu byly v takové hojnosti uděleny.

O této útrapě praví Pavel dále, že byla „andělem čili poslem satanovým“. Také jinde svatý Pavel označuje satana za původce překážek, nesnází a obtíží při své apoštolské práci. Tak Thessaloničtým píše, že chtěl k nim několikráte přijíti, ale „zabránil mu v tom satan“ (1 Thess. 2, 18). Satan užívá nepřátel Pavlových a také jiných překážek, aby zabránil šíření Evangelia. A satan to jest, jenž také na Pavla posílá onu útrapu nebo zkoušku. Ovšem činí tak jenom z vůle a dopuštění božího, tak jako ve Starém Zákoně z dopuštění božího navštívil spravedlivého Joba nemocí. Že i onen osten v těle, třebaš pocházel od satana, trýznil Pavla z vůle boží, je patrné z toho, že Pavel po třikráte prosil Pána, aby onen posel satanův od něho odstoupil, ale Pán uznal za vhodné a prospěšné prosbě Pavlově nevyhověti, protože „síla ve slabosti dochází dokonalosti“. Útrapa či zkouška ona dle Pavlova přesvědčení měla za úkol ochrániti ho před duchovní pýchou.

Tento osten v těle patřil, jak vidět ze souvislosti, také mezi „slabosti — *ἀσθενεῖαι*“ jeho těla, t. j. jeho slabé a hříchu podrobené lidské přirozenosti. Praví-li Pavel, že se těmito slabostmi chlubil,

(2 Kor. 12, 9), tu činí tak jen proto, aby tím více vynikla nadmíra milosti, jež v Pavlovi a skrze Pavla provádí veliké dílo evangelizace pohanského světa.

Jakou zkoušku nebo útrapu myslil Pavel tímto „ostnem v těle“, věděli dobře křesťané korintští, kteří Pavla z dlouholetého osobního styku znali. Exegese stará i novější je však při vysvětlování záhadného výrazu „osten v těle“ odkázána pouze na dohady více méně pravděpodobné.

Pomímím mínění těch, kteří (Wahl) myslí, že Pavel ostnem v těle rozumí vzpomínku na zášti a krutost, s jakou před svým obrácením pronásledoval Kristovu církev a její vyznavače. Je pravda, že Pavel do konce života s bolestí vzpomínal na tu dobu (1 Kor. 15, 9), ale zároveň byl si jist, že Bůh mu to odpustil, protože to dělal „z nevědomosti v nevěře“ (1 Tim. 1, 13), ba že mu nezaslouženě dal v hojnosti svou milost. Byla to tedy také vzpomínka na největší dobrodiní, jakého se mu dostalo od Boha a za které byl Jemu z hloubi srdce vděčen. Nemohl tedy onu vzpomínku nazvati ostnem, jehož původcem byl satan a jenž ho tak pokořoval.

Staří patrističtí exegeté při výkladu „ostnu v těle“ ubírají se dvojím směrem.

Jedni, jako sv. Jan Zlatoústý, myslí, že ostnem tím třeba rozuměti pronásledování a zevnější útrapy, s kterými se Pavel při své práci setkával. Otcové tito jsou při svém výkladu vedeni slovy apoštolovými, že ho „anděl satanův poličkoval“, neboť Pavel i jinde připisuje vlivu satanovu pronásledování a překážky při své činnosti (2 Thess. 2, 7). Bylo by možno ona pronásledování srovnat s poličkováním satanovým, ale obtíž je v tom, že obraz „ostnu v těle“ předpokládá trvalou útrapu a trýzeň, a to takovou, která Pavla duševně pokořovala a ponižovala. Toho však nelze říci o pronásledování, jež bylo Pavlu trpěti. Pronásledování ona zakoušel nejen Pavel sám — praví na řečeném místě, že osten byl dán jemu —, ale i ostatní apoštolové (1 Kor. 4, 9 nn.), ba obtíže ty byly nerozlučně dle předpovědi Kristovy s úřadem apoštolským spojeny, takže by Pavlovi ani nebylo připadlo na mysl prositi opětovně Boha, aby jich byl zproštěn!

Druzí Otcové (Basilus, Řehoř Nazianský) rozumějí ostnem v těle nějakou chronickou chorobu, jíž Pavel trádal. V opětovných záchvatech nemoci této viděl ono „poličkování satana“, který jej takto, jako kdysi Joba, z dopuštění božího trápil.

Tak sv. Augustin: „Dolore quodam corporis traditur exagitatus vehementer; dolores autem corporum plerumque immittuntur ab angelis satanae; sed hoc non possunt nisi permissi. Nam et Job sanctus sic probatus . .“ — Nemoc Pavlova musila býti takového rázu, že působila hlubokou vnitřní depressi a duševní ponížení, kterým z nadšených extasí byl strhován dolů do pozemské bídy.

K tomuto druhému výkladu Otců přidávají se většinou novější exegeté nekatoličtí i katoličtí (Cornely, Lagrange, Sickenberg). Většinou spojují 2 Kor. 12, 7 s Gal. 4, 13 a dodávají, že ona nemoc byla takového rázu, že bývala u druhých příčinou ošklivosti a pohrdání.

A tu se pokoušejí, hlavně novější exegeté, určití s jakousi pravděpodobností, jaká to asi byla nebo mohla býti nemoc, jež by se shodovala s tím, co Pavel sám o ní praví.

Někteří (Rückert, Farrar) myslí na chorobu oční, jež snad Pavlovi zůstala z oslepení u Damašku. Odvolávají se na slova Pavlova ke Galatským (4, 15): „Svědectví vám zajisté dávám, že, kdyby bylo možno, oči byste si dali vyloupati a mně je dali“. Než to je pouhý obraz, jímž Pavel nechce nic jiného říci nežli, že Galatští byli ochotni dáti mu to nejdražší, co měli! Že by Pavel byl trpěl chorobou oční, nelze z toho soudit.

Jiní zase mají za to, že to byly prudké bolesti hlavy, snad neuralgického původu. Tak už sv. Hieronym mezi jinými domněnkami uvádí: „nam tradunt eum gravissimum capitis dolorem saepe perpressum“.

Ramsay zase vidí onen osten v záchvatech malarie, která je dnes v bažinatém okolí Tarsu značně rozšířena, a kterou prý snad i Pavel trpěl. Ale, i kdyby tomu tak bylo, proč by takový záchvat malarie — podobně jako ony bolesti hlavy — budil u druhých ošklivost a odpor?

A zase jiní myslí, že nemocí Pavlovou byla neurasthenie nebo trvalá slabost tělesné konstituce (Sickenberger¹⁾ „andauernde Schwächlichkeit der Konstitution“).

Nekatolickým učencům, počínaje Lightfootem, se nejvíce zamlouvá hypotéza, že chorobou Pavlovou byly záchvaty hysterie nebo padoucnice. Tak Schmiedel, Bousset, Wendland a hlavně Krenkel.²⁾ Epileptik, když přijde záchvat, padne k zemi,

¹⁾ Die beiden Briefe an die Korinther. Bonn 1923. Str. 134.

²⁾ Beiträge. Braunschweig 1890.

což prý Pavel naznačuje obrazně, že cítil, jakoby byl poličkován od satana. Mimo to prý Pavel byl náchylný k viděním a hallucinacím, což se častěji u epileptiků vyskytuje. Za doklad se uvádějí ti velcí mužové, kteří také byli epileptiky: Mohamed, Julius Caesar, Petr Veliký, Napoleon. Než epileptik, když se dostaví záchvat, ztrácí úplně vědomí a nemá dojem, jako by jej někdo poličkoval. Z oněch epileptiků, jejichž jména se na doklad uvádějí, byl to jediný Mohamed, jenž měl vidění. Kolik však bylo jiných světců a světic, jimž se dostalo darů extase a vidění, z nichž však žádný epileptikem nebyl! Proč by jím musil býti právě Pavel?

Slovem: dosud uvedené domněnky o nemoci Pavlově a její podstatě nemají pevného podkladu. Jsou to pouhopouhé exegetické fantasie. I kdyby „osten v těle“ byl skutečně nemocí — a to je věc pochybná! — pak třeba říci, že té nemoci nelze blíže určit!

Přicházíme ke třetí domněnce o tom, co onen „osten v těle“ byl. Uvádíme-li tuto hypotesu na posledním místě, činíme tak proto, poněvadž řečtí Otcové jí naprosto neznají, a mezi latinskými první, který ji jasně vyslovuje, jest Řehoř Veliký. Dle tohoto výkladu oním ostnem, který Pavel tak bolestně pociťoval ve svém těle, byla žádostivost.

Výklad tento, jenž byl v pozdější exegesi po Řehoři Vel. velmi oblíben, zavrhuje novější nekatolická exegese naprosto. Také ze současných katolických exegetů staví se rozhodně proti němu Cornely, Lagrange a Sickenger. Exegeté tito poukazují na to, že řečtí Otcové tohoto výkladu vůbec neznají, že výklad tento vnáší do kontextu myšlenku Pavlovi zcela cizí a že jeho rozšíření v dřívějších dobách bylo zaviněno překladem Vulgaty „stimulus carnis“. Zastávají se tohoto výkladu Bisping¹⁾ a Al. Schäfer²⁾ (i Sušil. Pozn. r.).

Na druhé straně však nelze popírat, že oba obrazy, jichž Pavel na sporném místě užívá, totiž o ostnu vězícím v těle a o poličkování, jímž satan Pavla trápí, velmi případně označují zlou žádostivost — concupiscentia — kterou Pavel ve své lidské přirozenosti pociťuje a již satan užívá, aby Pavla pokoušel. Jestliže vůbec co, tedy to byla ona vnitřní hnutí žádostivosti, která Pavla — rozhodně více než nějaká nemoc nebo pronásledování — pokořovala

¹⁾ II. Brief an die Korinther. Münster 1863. Str. 148.

²⁾ Die Briefe an die Korinther. Münster 1903. Str. 536.

a tím ho chránila před hrdostí, jakou obzvláštní milosti Bohem uštědřené mohly u něho vyvolat.

Nelze namítati, že dle 1 Kor. 7, 7 Pavel měl dar *zdržlivosti*. Zdržlivost nikterak nevylučuje hnutí žádostivosti, ba je tím záslužnější, když člověk takovým hnutím odpírá a je překonává.

Cornely¹⁾ zase namítá, že by Pavel pak nemohl říci (2 Kor. 12, 9), že se *chlubí* svými slabostmi, mezi něž náležel onen osten v těle, t. j. hnutí žádostivosti. Než to je nepochopení, co Pavel oním chlubením chtěl říci. Je tu řečnická figura zvaná oxymoron. Pavel chce vyjádřiti myšlenku, že sám od sebe nemá ničeho, na čem by si mohl zakládat, jenom své slabosti, a že za všechny milosti a dary vděčí jedině Bohu. Jistě nejen o druhých, ale především sám o sobě pokládal Pavel za pravdivá slova: „A co máš, čeho jsi nepřijal! Jestliže však jsi přijal, proč se chlubíš, jakobys nebyl přijal.“ (1 Kor. 4, 7).

Ještě méně lze říci, že srovnání hnutí žádostivosti vnáší do textu *myšlenku Pavlovi cizí*. V listu k Římanům, který byl napsán nedlouho po 2. listu ke Korintánům, a který tudíž předpokládá u Pavla podobný stav myšlenkový, Pavel píše: „Ale vidím jiný zákon v údech svých, který odporuje zákonu mysli mé a jímá mne zákonem hříchu, jenž jest v údech mých“ (7, 23). Tento jiný zákon, který Pavel pocituje v údech svých t. j. ve své lidské přirozenosti, jest žádostivost. Je to úplně analogická myšlenka jako když 2 Kor. 12, 7 tuto žádostivost srovnává s ostnem vězícím v těle! A volá-li hned v následujícím verši téhož listu k Římanům: „Já nešťastný člověk! Kdo mne vysvobodí z těla smrti této!“ (7, 24), tu tento bolestný výkřik se přímo vnucuje jako paralelní místo k oné prosbě, s kterou se Pavel po třikráte obrátil na Pána, aby od něho odňal osten tělesné žádostivosti!

Že u žádného ze starých Otců tento výklad se nevyskytuje, lze vysvětliti tím, že Otcové oni se ani neopovážili pomysli si, že by veliký apoštol národů mohl trpěti hnutím tělesné žádostivosti. Správně poznamenává Al. Schäfer²⁾: „Überhaupt aber ist die Erklärung dieses Verses mehrfach von vorgefassten Ansichten beeinflusst, besonders von dem Gedanken, dass innere, und zwar speziell fleischlich-sinnliche Versuchungen bei Paulus unannehmbar erscheinen, und dass man deshalb irgend ein Unglück, dass in seinen Folgen andauert, oder ein chronisches körperliches Leiden annehmen zu müssen glaubt.“

¹⁾ II. ad Corinthios. Paris 1892. Str. 326.

²⁾ Die Briefe an die Korinther. Münster 1903. Str. 537.

Z těchto důvodů, které jistě nejsou ani hledané ani bezpodstatné, zdá se, že výklad ostnu v těle o hnutích tělesné žádostivosti nejlépe odpovídá kontextu i celé Pavlově ideologii a že nejpřirozenější cestou řeší nesnáze, s jakými se exegese při tomto záhadném místě setkává.

Dáváme-li výkladu tomuto — přese všechnu autoritu vynikajících exegetů — přednost, pak z toho vyplývá, že ani na tomto místě, podobně jako Gal. 4, 13, není žádné řeči o nějakém chronickém neduhu Pavlově, nýbrž o věci zcela jiné.

Pak ovšem by celá hypothesis o tělesné nemoci Pavlově neměla v jeho listech vůbec opory!

Ať už sv. Pavel nějakým chronickým neduhem trpěl či ne, jisto jest, že vyčerpávající apoštolské práce a námahy síly jeho slabého těla poměrně brzo podlomily. Čtyřletá vazba v Cesareji a v Římě k tomu jistě také přispěla. Když Pavel psal z vězení římského list k Filemonovi, měl asi šedesát let. A přece už se v tomto listu nazývá s t a r c e m (Filem. 9), a přímo cítíte, jak vane z tohoto slova jakási tesknost. Jako vetchému starci se neodpírá, oč prosí, tak čeká i Pavel od Filemona, že prosbě jeho vyhoví a uprchlého otroka Onesima jako bratra přijme.

II.

V slabém Pavlově těle sídlil veliký duch, jemuž se už od přirozenosti dostalo mimořádných darů a vloh.

Pokusíme-li se stanovit onu psychologickou vlastnost, která je pro Pavlova ducha nejvýznačnější a která nám s přirozeného hlediska umožňuje nejlépe pochopiti jeho životní osudy a boje, tu právem můžeme říci, že to byl nejvyšší n á b o ž e n s k ý i d e a l i s m u s. Od přirozenosti byl Pavel duchem, stojícím na úplně opačném pólu než oni, o kterých praví básník, že jsou „fruges consumere nati“. Naopak hned od mládí nesl se duch jeho k ideálu a snažil se všemi silami a schopnostmi ideál tento v životě uskutečňovati. A při tom hledal tento svůj ideál a viděl ho v tom nejvyšším, k čemu se člověk může rozumem povznést — v Bohu! Najíti Boha a dosáti spojení s Bohem, v tom viděl už před svým obrácením poslední cíl svého pozemského života. Pavel patřil mezi ony elitní povahy, které krácejí tímto pozemským životem, majíce zrak stále obrácený k nebesům. Od mládí platila o něm slova, která později napsal k Filipským: „Naše obcování jest v nebesích“ (3, 20).

Cestu k Bohu hledal Pavel v plnění Zákona, jak to tehdejší farisejská zbožnost a rabínská učenost hlásala. Sám o sobě píše, že

už tehdy „prospíval v židovském způsobu života nad mnohé vrstevníky ve svém národě, jsa nad míru usilovným horlitem pro otcovská podání“ (Gal. 1, 14). Než v tomto usilovném plnění Zákona nenašel ani vnitřního uspokojení ani klidu, po němž toužil. Nad to onen „cizí zákon v jeho údech“ strhoval stále k zemi jeho ducha, který toužil a se namáhal povznést se k nebesům. Zákon Mojžíšův mu nedával prostředkův ani možnosti, aby tento „cizí zákon“ přemohl a z jeho pout se vyprostil. Můžeme pouze tušiti, jaké vnitřní boje a duševní zápasy bylo Pavlovi podstoupiti, ze slov, jež jsou jakousi bolestiplnou ozvěnou oněch krisí v jeho srdci: „Já nešťastný člověk! Kdo mne vyprostí z těla smrti této!“ (Řím. 7, 24).

Ve vidění u Damašku, kde se mu Kristus zjevil, zasvitl Pavlovi pravý životní ideál, který dosud marně hledal. Ve chvíli té nabyt také naprosté vnitřní jistoty, co má činit a jak musí život svůj zařídit, aby k ideálu tomu dospěl. Ve velikolepém obraze srovnává Pavel světlo, které u Damašku jeho nitro ozářilo, s cním světlem, jímž Bůh prvního dne stvoření zapudil temnoty vznášející se nad propastí: tak září milosti boží zmizela tma, do které byl dosud duch jeho pohřížen, a vzešlo mu slunce pravdy Kristovy. „Vždyť ten Bůh, který řekl, aby ze tmy zasvitlo světlo, je to, který zasvitl v srdcích našich, aby dal zářiti poznání velebnosti boží ve tváři Ježíše Krista“ (2 Kor. 4, 6).

Od té doby duše Pavlova překypovala nejvroucnější vděčností za dobrodiní a za milosrdenství, které mu Bůh tehdy ukázal. Už na sklonku svého života dává dojemný výraz této vděčnosti v listu k milému učeníku a příteli Timotheovi, jemuž píše: „Díky vzdávám tomu, jenž mne posilnil, Kristu Ježíši Pánu našemu, že mne uznal za věrného, ustanoviv mne ke službě, ač jsem byl dříve rouhačem a pronásledovatelem a násilníkem; ale došel jsem smilování božího, protože jsem to činil z nevědomosti v nevěře.“ (1 Tim. 1, 12. 13).

Z posledních slov tohoto výlevu srdce je však viděti, že i ono pronásledování vyznavačů Kristových vyplývalo u Pavla jedině z pohnutek ideálních, třebaže bludných, poněvadž byl totiž přesvědčen, že tak jednati jest jeho povinností v zájmu Zákona a v zájmu Boha.

Od této chvíle Pavel ještě více nežli dříve na vše pozemské pohlízel sub specie aeternitatis. Mystický vzlet duše jeho měl nyní před sebou jasný cíl. Na cestě k tomuto ideálu milost, jejímžto zdrojem byl Kristus, přemáhala onen „cizí zákon“ v jeho těle a zaručovala mu, že ke svému cíli, ke spojení s Kristem a s Bohem,

jistě dospěje. Jaký div, že přímo touží po smrti (před nř se antický člověk chvěl takovou hrůzou), protože smrt je branou, jíž dojde k sjednocení s Kristem! Filipským píše: „Touhu mám opustiti svět a býti s Kristem, což jest daleko a mnohem lepší . . .“ (I, 23). Ba ve chvílích svatého zanícení duše Pavlova, odpoutávajíc se od křehkého těla a od země, na perutích lásky povznášela se k samému Bohu, který už zde na zemi dával mu do jisté míry zakusiti v extasích toho, „čeho oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani na srdce lidské nevstoupilo, co Bůh připravil těm, kteří ho milují“ (I Kor. 12, 2).

I v tom viděti u Pavla pravého idealistu, že po zjevení u Damašku nespokojuje se tím, že on sám poznal pravdu. Nepostačuje mu, aby jako beatus possidens sám o své spáse pracoval a sám na sobě ideál křesťanského života uskutečňoval. Opravdový idealista snaží se pro svůj ideál získati také druhé. Tak i Pavel, jako se sám stal účastným nejvyššího štěstí, totiž poznání Boha a pravdy, tak také všemi silami se přičiňuje, aby ideál jeho se stal ideálem veškerého lidstva: všechny chce strhnouti s sebou a všechny přiměti, aby stejnou cestou s ním kráčeli ke Kristu a k Bohu!

Druhým neméně význačným rysem Pavlovy povahy jest nezlomná síla vůle, jež se nedá žádnými překážkami od svého cíle odvrátit. Již před obrácením byla tato houževnatost Pavlovy vůle zřejma v tom, jak se přičiňoval, aby na sobě uskutečnil ideál starozákonní zbožnosti plněním nekonečných předpisů a podání, jimiž farisejský rabinismus Mojžíšův zákon jako ohradou obklíčil, až dle mínění samých rabínů dokonalé zachovávání Zákona se stalo nemožným. Sám Pavel mluví opětovně o své horlivosti, kterou v plnění Zákona převyšoval své současníky. (Gal. 1, 14; Filip. 3, 1; Sk. 22, 3; 26, 5). Než ještě více železná vůle bylo Pavlovi zapotřebí, když počal prováděti úkol, který mu Bůh svěřil, aby totiž hlásal v pohanském světě Kristovo Evangelium. Úkol misionáře za všech časů vyžadoval veliké oběti a sebezapření, ale v prvních dobách křesťanství bylo věrověstům zápasiti s překážkami mnohem většími. Bylo třeba choditi s místa na místo, cesty byly nejisté, dopravní prostředky primitivní, veřejná bezpečnost na mnohých místech, na příklad v odlehlých krajích maloasijských, nedostatečná. Židé v diaspoře, kamkoliv Pavel přišel, hleděli z pravidla všemi prostředky jeho činnost znemožniti, ba ukládali mu o život. U pohanů, hlavně u vzdělců, největší překážkou evangelisace byla lhostejnost, s jakou pohlíželi na každé nábožen-

ství, a tedy i na náboženství hlášané Pavlem, jak nám názorně ukazuje scena v areopagu (Sk. Ap. 17, 32).

V plné míře splnila se na Pavlovi předpověď, kterou dal Kristus apoštolům při poslední večeři: „Není učeník nad pána svého. Jestliže mne pronásledovali, budou i vás pronásledovati“ (Jan 15, 20). Nadlidských útrap, jež Pavel při hlásání Evangelia zakusil, nedovede nikdo výmluvněji a názorněji vypsati než učinil on sám 2 Kor. 11, 23—27: „V pracích jsem býval přehojně, v žalářích přehojně, v ranách nadmíru, v nebezpečenství smrti častokrát. Od židů pětkrát jsem dostal čtyřicet ran bez jedné, třikrát jsem byl metlami mrskán, jednou jsem byl kamenován, třikrát jsem ztroskotal, den a noc jsem byl v hlubokosti mořské; na cestách často, v nebezpečích na řekách, v nebezpečích od lupičů, v nebezpečích od lidí svého národa, v nebezpečích od pohanů, v nebezpečích v městě, v nebezpečích na poušti, v nebezpečích na moři, v nebezpečích mezi falešnými bratry, v práci a námaze, v nočních bděních často, v hladu a žízni, v postech často, v zimě a nahotě.“ — Vším tím však nebyla podlomena ani otřesena jeho pevná vůle, kterou měl od přirozenosti a která působením milosti byla zvýšena, takže mohl říci: „Vše mohu v tom, který mne posiluje.“ (Filip. 6, 13). Ba zdá se, jako by všechny ony překážky a útrapy ještě stupňovaly pevnost Pavlovy vůle, která se podobala ocelovému péru, jež tím silněji se vymrští, čím více bylo stlačeno. Pro poznání Pavlovy houževnatosti jsou příznačná jeho slova: „Jsme souženi se všech stran, ale nepodléháme; býváme v nesnázích, ale nezoufáme; pronásledováni, ale ne opuštěni; poráženi, ale ne zahubeni.“ (2 Kor. 4, 8).

Nic nedovede Pavla odvrátiti od cíle, který mu určil Bůh a za nímž bez váhání a kolísání kráčí. Pevnost jeho vůle vidíme při návratu s třetí apoštolské cesty, když se ubíral do Jerusalema a když jeho přátelé jej od této cesty důrazně varovali. Odpovídá jim: „Co děláte plačíce a rozrývající srdce mé! Vždyť já jsem hotov nejen se nechat svázati, ale i zemřít v Jerusalemě pro jméno Pána Ježíše Krista.“ (Sk. 21, 13). Všechny útrapy, které jako bouře na Pavla se všech stran doléhaly, nedovedly otřásti jeho vůlí, jelikož byla pevně zakotvena v Bohu. „Vždyť proto se lopotíme a necháváme se tupiti, jelikož jsme složili svou naději v Boha živého.“ (1 Tim. 4, 13).

Ve strastech, jež Bůh na něho sesílá, vidí Pavel vyšší účel a vyšší smysl. Bůh ve svém tajemném úřadku ustanovil, že nejen Kristus, ale i církev, mystické to tělo Kristovo, musí přetrpěti jistou míru bolesti

a strádání. Tím, že Pavel trpí, přispívá se své strany k tomu, aby ona Bohem určená míra utrpení se naplňovala. Jeho vlastní utrpení je totožné s utrpením mystického Kristova těla, a tedy s utrpením Krista samého! To je smysl jednoho z nejhlubších míst, které Pavel napsal v listu ke Kološanům. „Doplňuji to, čeho se nedostává strastem Kristovým, na mém těle ve prospěch jeho těla, jímž jest církev“ (1, 24).

Proto také všechna pronásledování a útrapy nedovedou u Pavla porušiti vniterní rovnováhy a posvátné radosti, která od zjevení u Damašku plnila jeho srdce. Jako kdysi apoštolé „šli z velerady s radostí nad tím, že byli za hodny uznáni trpěti pohanu pro jméno Ježíšovo“ (Sk. 5, 41), tak i Pavel raduje se nad tím, že může pro Krista trpěti: „Raduji se z utrpení, jež pro vás snáším.“ (Kol. 1, 24). A jako jeho vlastní nitro překypuje radostí, tak opět a opět vyzývá i ostatní křesťany, aby se radovali. (2 Kor. 13, 11; Filip 3, 1; 4, 4). Křesťanství není pro Pavla náboženstvím smutku a chmurné zasmušilosti, ale náboženstvím pravé, nadpřirozené radosti!

O své vniterní radosti píše Pavel Kološanům a Filipským z vězení, v němž v Římě strádal, kdy už se cítil „starcem“, kdy nejen jeho tělesné síly byly podlomeny, ale kdy měl před očima také možnost blízké smrti (Filip. 1, 20): důkaz to, že heroická síla vůle neopustila Pavla až do konce života.

K náboženskému idealismu a nezlomné vůli, které jsme označili jako dvě nejvýznačnější vlastnosti Pavlovy povahy, druží se jiné vynikající dary ducha, jež se vzájemně doplňují a vzájemně ze sebe vyplývají a tak se druží v harmonický celek osobnosti apoštola národů.

Pavel byl bystrým myslitelem a dialektikem, vlastnost to, která jen zřídka bývá sloučena s náboženskou inspirací, jakou on vynikal. List k Římanům je první soustavná křesťanská theologie, v níž se Pavel nevyhýbá odpovědi na nejtěžší náboženské záhady, jakou bylo na př. zavržení vyvoleného národa. A nejen v listu k Římanům, ale také v dogmatických partiích jiných listů formuluje Pavel jasně své these a podává v přesném logickém postupu jejich odůvodnění.

Pavel byl ovšem vzdělán ve škole jerusalemského rabinismu, a proto dialektika tehdejších učitelů Zákona nemohla zůstat na něho

bez vlivu. Vliv tento je však pouze formální a jeví se ve způsobu, jak Pavel předkládá své důkazy, ať už vzaté z Písma nebo ze zkušenosti. Především u důkazů z Písma je působení rabínské dialektiky nepopíratelné. Než to je pouze forma Pavlovy argumentace, jež na dnešního čtenáře jeho listů působí dojmem nezvyklým. Tato forma však ničeho neubírá z věcné správnosti a pravdivosti Pavlových důkazů. Listy jeho byly v první řadě určeny pro jeho současníky, a proto, aby dosáhl žádoucího účinku, musil se Pavel přizpůsobiti tehdejšímu způsobu argumentace. Rozhodujícím jest obsah, a ten naprosto nepodléhá vlivu rabínské učenosti, ale přináší učení zcela nové a původní, jež bylo „židům pohoršením, pohanům pak bláznovstvím.“ (1 Kor. 1, 24).

Duch Pavlův určil pro všechny budoucí časy cestu křesťanské theologii. Všichni pozdější křesťanští bohoslovci — vzpomeňme na sv. Augustina! — opírají se o Pavla a ubírají se dráhou, kterou jim ukazují Pavlovy listy. Listy tyto byly pro ně nevyčerpatelnou studnicí, odkud brali jak podněty k systematickému zpracování křesťanské nauky, tak také důkazy, o něž se nauka tato opírá.

Úspěchy své apoštolské práce vděčil Pavel nejen své houževnaté vůli, ale i vlastnosti, jež byla jakýmsi doplňkem oné vůle, totiž smyslu pro skutečné poměry, a schopnosti přizpůsobiti svůj postup poměrům těmto. V jednání Pavlově vidíme opravdovou křesťanskou opatrnost a moudrost dle hesla Kristova: „Buďte opatrní jako hadi a prostí jako holubice“ (Mt. 10, 16). Tím se Pavlovi podařilo i nejtěžší situace obrátiti ke prospěchu dobré věci a zachránit svoje apoštolské dílo, jako na př. v Galatii a v Korintě, kde bylo od jeho protivníků v samých základech ohroženo.

V Antiochii Pisidské počíná svoji řeč v synagoze líčením, jak podivuhodně vedl Bůh národ israelský. (Sk. 13, 17 nn). Činí tak proto, poněvadž měl před sebou posluchačstvo židovské, jež chtěl získati Evangelium. V Athenách zase vychází ve své řeči od přirozeného poznání Boha, jež přítomným pohanským filosofům nemohlo býti neznámo. (Sk. 17, 22 nn.). Na nádvoří chrámovém, v Jerusalemě podařilo se mu uklidniti rozvášněný dav a přiměti ho, aspoň na chvíli, k poslouchání tím, že promluvu svou počal v řeči aramejské.

(Sk. 21, 40). Při výslechu před synedriem obratně použil ke svému prospěchu té okolnosti, že sám byl příslušníkem sekty farisejské: tak členy synedria v jejich názoru rozdvojl. (Sk. 23, 10). Při návratu s třetí cesty úmyslně se nestavil v Efesu, ač obec ta byla jeho srdci tak drahou, a to proto, poněvadž nechtěl svou přítomností vyvolat nové bouře a tak efeským křesťanům způsobit nesnáze. Raději povolal efeské presbytery do Miletu. (Sk. 20, 17). Při katastrofě lodi, na níž se plavil do Říma, jediný Pavel zachoval si chladnou hlavu a svou rozvahou zachránil celou posádku na životě. (Sk. 27, 44).

Kdykoli viděl, že jeho práce nemá vyhlídky na úspěch, ať už pro nepřátelské smýšlení židů, jak tomu bylo v Jerusalemě, nebo pro lhostejnost obyvatel, jako v Athenách, nebo jinde z jiné příčiny: tu nepokoušel se o věci nemožné, „setřásl prach s obuvi své“ (Mt. 10, 14) a ubíral se dále dle napomenutí Kristova: „Budou-li vás pronásledovati v městě tomto, utecte do druhého.“ (Mt. 10, 23).

Listy Pavlovy podávají nám poměrně jenom nepatrný úsek apoštolské jeho činnosti. A přece i z toho mála je patrné, s jakým porozuměním a s jakou pastorální moudrostí dovedl Pavel uspořádati věci v křesťanských obcích, ať už se jednalo, jako v Korintě, o vyloučení krvesmilníka z církve, o pořádek při bohoslužbách, o poměr mezi křesťanskými manžely, o požívání masa obětovaného modlám, ať o přidržování křesťanů ke konání pravidelné denní práce, jako v Thessalonice atd. A při tom jak působivě dovedl Pavel vysloviti svá napomenutí, svá pokárání a po případě hrozby! List k Filemonovi je dokladem toho, že bylo nemožno prosícímu apoštolu něco odepříti!

Vším tím jeví se Pavel nejen jako bohonaděšený misionář Evangelia Kristova, ale i jako vzor praktického a moudrého pastýře duší, jež Kristus jeho péči svěřil.

Co nejvíce Pavla nutkalo, aby nedbaje strastí a pronásledování spěchal od města k městu, z kraje do kraje hlásat Evangelium, to bylo v ě d o m í p o v i n n o s t i, která mu byla od Boha uložena. Toto mužné vědomí povinnosti a zodpovědnosti, kterou s apoštolátem před Bohem na sebe vzal, ukazuje nám Pavla jako celý charakter v plném slova toho smyslu. Kristus rozkázal apoštolům kázat Evangelium, a apoštolé si byli dobře vědomi, že jest jejich povinností tak činit, jak vidět ze slov Petrových: „I přikázal nám,

abychom hlásali lidu a svědčili, že on je ten, jenž byl od Boha ustanoven soudcem živých i mrtvých.“ (Sk. 10, 42). Tímto vědomím povinnosti do hloubi duše proniknut se jeví právě Pavel. Římanům píše: „**D l u ž n í k e m** jsem Řekům i Neřekům, moudrým i nemoudrým.“ (1, 14). V povinnosti hlásat Krista, jež mu byla už u Damašku vložena na bedra, vidí tedy Pavel **d l u h**, který je zavázán Bohu splácet tím, že všem lidem káže Evangelium!

Ještě jasněji vysvítá, jak Pavel na svou povinnost pohlížel, ze slov 1 Kor. 9, 16—17: „Káži-li totiž Evangelium, nemám se čím honositi, neboť je to pro mne nutností: neboť běda mi, nebudu-li kázat. Činím-li to totiž dobrovolně, mám odplatu. Pakli bez vlastní vůle — úřadem jsem pověřen.“ Pavel tu s obdivuhodným pathosem prohlašuje, že se pro apoštolát nerozhodl ze záliby nebo dobrovolně, nýbrž že Bůh úřad tento na něho vložil dle svého odvěčného úradku bez spoluúčasti jeho vlastní vůle — *ἄκων*! Káže-li tedy Evangelium, tu koná prostě jenom svoji přísnou povinnost a nemá důvodu, aby se tím nějak honosil anebo činil nárok na nějakou odměnu, dle Kristových slov: „Tak i vy, když učiníte všechno, co vám bylo nařízeno, rcete: služebníky neužitečnými jsme.“ (Lk. 17, 10). Ba kdyby se byl Pavel stal nevěrným této povinnosti, jež na něm spočívá jako nutnost, tu hřešil by proti Bohu a zasluhoval by si přísného trestu.

Častěji se srovnává se závodníkem, který běží ve stadiu a hledí dostihnouti mety, aby došel vítězné odměny. Už Galatským píše, že mu na tom záleží, aby „neběžel nadarmo“. (Gal. 2, 2). Účelem a cílem jeho života jest „dokonati běh“ a tak splniti povinnost Bohem mu svěřenou. „Ale z toho nedbám ničeho ani nepokládám život svůj za dražší sebe, jen abych **d o k o n a l b ě h**, a to posluhováním slova, které jsem přijal od Pána Ježíše, abych totiž osvědčoval Evangelium o milosti boží.“ (Sk. 20, 24). Proto když už jeho život se chýlí k západu a když pohlíží na svou celou minulost, s jejími pracemi, utrpením a námahami, tu s vnitřním uspokojením vidí, jak právem může říci, že splnil **p o v i n n o s t** Bohem mu uloženou, že „**d o k o n a l b ě h**“ (2 Tim. 4, 7).

★

Mužnost Pavlovy povahy viděti také v jeho **a p o š t o l s k é m** **s e b e v ě d o m í** a **h r d o s t i**, s jakou na svůj úřad pohlíží. Do apoštolského úřadu se nevetřel ani si ho bezprávně neosobil, jak

mu jeho protivníci vytýkali, ale převzal jej „bez své vůle“, poněvadž Bůh tomu tak chtěl. Když se ale apoštolem stal, tu vidí svou největší čest a vyznamenání právě v tom, že je Kristovým apoštolem. Proto také skoro ve všech listech v nadpise přidává ke svému jménu název „apoštola“, vyslance. Není to pouhý titul nebo formalita, ale je to nejhlubší základ vši jeho apoštolské činnosti.

Opětovně a s důrazem ve svých listech poukazuje na to, že sám Bůh to byl, který mu apoštolský úřad svěřil. „Mně nejmenšímu ze všech svatých byla dána milost tato zvěstovati mezi pohany nevystiblé bohatství Kristovo“ (Efes. 3, 8). Thessalonickým, u nichž ho nepřátelé podezřívali z nekalých pohnutek při hlásání Evangelia, prohlašuje: „že od Boha byl osvědčen, aby mu bylo svěřeno Evangelium“ (1 Thess. 2, 4). Aby odůvodnil, jakým právem píše Římanům, praví hned na počátku svého listu, že od Boha skrze Ježíše Krista „dostal milost a apoštolát k tomu, aby zjednal poslušnost k víře mezi všemi národy“ (Řím. 1, 5).

K apoštolátu byl Pavel sice povolán později než ostatní apoštolé a nazývá proto sám sebe v této příčině „nedochůdčetem čili nedonošeným plodem“ (1 Kor. 15, 7), ale přes to je plnoprávným apoštolem. Nárok svůj na apoštolskou hodnost opírá o to, že i jemu se Kristus zjevil jako Petrovi, Jakubovi a ostatním apoštolům (1 Kor. 15, 7) a při tom jej přímo, bezprostředně za apoštola povolal. „Nejsem-li apoštolem? Zda jsem neviděl Krista Ježíše, Pána našeho?“ (1 Kor. 9, 11).

Proti různým pochybným židokřesťanským hlasatelům Evangelia v Korintě s apoštolskou hrdostí prohlašuje: „Pracoval jsem více než oni všichni“ (1 Kor. 15, 10). A když jej oni židokřesťanští agitátoři podezřívali ze zisťných úmyslů, tu s rozhorlením protestuje proti tomu, protože byla podezřívána jeho čest jako apoštola: „Lépe jest mi umřítí, než aby kdo zmařil chloubu moji“ (1 Kor. 9, 15). Jeho dobré jméno a jeho mužná čest jsou mu tak drahými, že by bez nich ani žítí nechtěl! Sebevědomí Pavlovo mělo svůj kořen v pevném a důsledném jeho charakteru. Nebyl třtinou větrem se klátící, ale celým mužem, který právem mohl sám o sobě říci, že nikdy u něho nebylo zároveň „ano i ne“ (2 Kor. 1, 17). Ba u vědomí svého povolání k apoštolátu samým Kristem neváhal v Antiochii „opřít se v oči“ samému Petrovi (Gal. 2, 11). I když Petr měl pro svůj postup také závažné důvody, nechtěje, aby ho judaisté rozkřičeli jako pohrdatele Mojžíšovým zákonem a tak jeho činnost mezi židy

předem znemožnili, přece Pavel zase dobře viděl, že jedině jeho praxe ve příčině zachovávání zákona zaručuje rozvoj a šíření Evangelia mezi pohany. A toto své přesvědčení i proti samému knížeti apoštolskému nejen sebevědomě hájil, ale i, jak můžeme na jisto předpokládat, také prosadil.

Apoštolé jsou zástupci Kristovými a pokračují v jeho díle. Kristus v nich žije a skrze ně působí. Slova, řeči, skutky apoštolů mají stejnou váhu a autoritu, jakoby pocházely od samého Krista. Toho je si vědom i Pavel. Vyžaduje-li od věřících poslušnost, činí tak proto, poněvadž je s Kristem za jedno, poněvadž autorita jeho jest vlastně autoritou Krista samého. Proto napomíná věřící a dává jim příkazy „ve jménu Páně“ (2 Thess. 3, 6). „Jest příkazem Páně, co vám píšu“ (1 Kor. 14, 13). Slovo jeho jest slovem Páně (1 Thess. 2, 13). Bůh v něm žije a působí (Gal. 2, 8), ba i to, co Pavel trpí, jest utrpením samého Krista (2 Kor. 1, 5; Kol. 1, 29)! Klasickým dokladem, jak si byl Pavel vědom, že jako apoštol je za jedno s Kristem, jsou jeho slova: „Na místě Kristově konáme poslání, jakoby Bůh skrze nás napomínal. Na místě Kristově prosíme: Smiřte se s Bohem“ (2 Kor. 5, 20). V posvátném rozhorlení nad těmi, kteří v Galatii převracejí Evangelium jeho, to jest Evangelium Kristovo, volá: „Kdybychom my neb anděl s nebe kázal proti tomu, co jsme vám kázali, proklet buď“ (Gal. 1, 8).

Ký div, že proti judaistům, kteří popírali oprávněnost jeho apoštolátu, ať už v Galatii, v Korintě nebo v Thessalonice, a podkládali mu nekalé záměry, hájí Pavel s takovou rozhodností svoji apoštolskou autoritu a právo na ni. Ostrá jeho slova jsou pochopitelná, poněvadž nebrání svou osobní autoritu, ale autoritu svého úřadu a autoritu samého Krista.

K mužnému sebevědomí, jež plní hrud Pavla jako apoštola Kristova, druží se však také hluboká křesťanská pokora. Je to — i s hlediska čistě literárního — přímo obdivuhodným, jak tyto dva motivy — apoštolské sebevědomí a křesťanská pokora — se proplétají a doplňují v jedenácté hlavě druhého listu ke Korintánům, kde Pavel, byv protivníky donucen, „se chlubí“ a poukazuje na své práce a své zásluhy, kde ale současně pro tuto chloubu sám se nazývá „nemoudrým“, ba „nesmyslným“ (2 Kor. 11, 16. 23).

Jako sám měl ctnost křesťanské pokory, tak na různých místech svých listů k pokoře napomíná také věřící (Ef. 4, 2; Kol. 2, 18; 3, 12). Jako příklad nejvyšší pokory staví jim před oči samého

Krista, který „se ponížil stav se poslušným až k smrti, a to k smrti kříže“ (Filip. 2, 8). Pavlova pokora má především podklad v neustálé bolestné vzpomínce, která ho až do smrti neopustila, že totiž před zjevením u Damašku byl „rouhačem, pronásledovatelem a násilníkem“ (1 Tim. 1, 13). K tomu přistupovalo vědomí, jak slabou a nedostatečnou je jeho lidská přirozenost, v níž stále se ozývá „cizí zákon“ protivící se zákonu božímu, jakož i přesvědčení, že všechny jeho práce a úspěchy jsou dílem nezasloužené milosti Boží, která v něm působí. Úchvatným výrazem jeho křesťansky pokorného smýšlení jsou jeho slova, jež napsal Korintánům. U srovnání s ostatními apoštoly se tam nazývá „nedochůdčetem“, t. j. nedonošeným plodem a pokračuje: „Neboť já jsem nejmenším z apoštolů, který nejsem hoden slouiti apoštolem, poněvadž jsem pronásledoval církev boží. Milostí boží však jsem, co jsem, a milost jeho mně udělená nebyla marnou, nýbrž pracoval jsem více než všichni oni, ale ne já, nýbrž milost boží se mnou“ (1 Kor. 15, 8—10).

Letorý byl Pavel s a n g u i n i c k é a v z n ě t l i v é. Když viděl, že právo a spravedlivost jsou uráženy, že jeho apoštolské práce a jeho čest jsou ohroženy, tu nedovedl zůstat klidným, ale vzplanul ihned prudkým, spravedlivým hněvem.

Když Galatští podlehli svodům judaistů, tu napsal jim Pavel list, který se nám dochoval a který v každém řádku nese na sobě ráz nejvyššího duševního vzrušení. Čteme-li ostrá slova, jakými Galatským vytýká, že se od Krista odvracejí k jinému evangeliu (1, 6), tu mimoděk si připomínáme hněv Mojžíše, když se vracel s hory Sinai a viděl svůj lid oddán modloslužbě. Rozhorlení Pavlovo jevuje se často trpkou ironií a sarkasmy. Tak píše Korintánům: „Již jste nasyceni, již jste obohaceni, bez nás jste došli kralování . . . My jsme blázny pro Krista, vy rozumní v Kristu; my slabí, vy však silní; vy slavní, my však bezectní“ (1 Kor. 8, 10). Hlavně v polemice proti nepřátelům užívá leckdy slov nevybíravých. Veleknězi Ananiášovi, který dal Pavla v synedriu proti právu bítí, praví: „Bítí bude tebe Bůh, stěno obílená“ (Sk. 23, 3). Hněv jeho proti judaistům podrážkujícím jeho apoštolské dílo, překypuje někdy ve slova, jež nám připadají až drsnými. Tak píše do Filip: „Chraňte se těch psů, chraňte se těch špatných dělníků, chraňte se té seřízky“ (Filip. 3, 2). A Korintánům praví: „Neboť lidé takoví jsou apoštolé nepraví, pracovníci lstiví, přepodobující se v apoštoly Kristovy. Není divu: satan se přepodobuje v anděla světla. Není tedy nic

zvláštního, jestliže také služebníci jeho se přepodobují, jakoby byli služebníky spravedlivosti“ (2 Kor. 11, 13—15).

Mají proto snad pravdu ti, kteří Pavlovi vytýkají (Wendland, Weinel), že dovedl lépe velebiti lásku, která je „shovívavá, dobrotivá . . . , neroztrpčuje se a všechno snáší“ (1 Kor. 13, 4—7), nežli sám těmito zásadami lásky k nepřátelům se řídit? — Ač i největší světci nebyli prosti každé mravní nedokonalosti a ač to platí i o Pavlovi, přece myslíme, že výtká činěná jemu v tomto případě není oprávněna, a to proto, jelikož Pavlův hněv není namířen proti osobám, ale proti jejich počínání. Vždyť takovým hněvem byl i sám Spasitel, když viděl, jak chrám jerusalemský je znesvěcován jednáním kupců a penězoměnců. Slova „horlivost tvého domu stravuje mne“, jichž při této příležitosti užívá Evangelista o Kristu (Jan 2, 17), platí také o Pavlovi a vysvětlují nám projevy jeho spravedlivého hněvu ať už proti věřícím, kteří se stávají křesťanským zásadám nevěrnými, ať proti protivníkům, kteří jeho evangelizační dílo ohrožují.

Sv. Pavel vyznačoval se zvláštní přitažlivostí, která jako nějaké kouzlo vyzařovala z jeho osoby a kterou tolik těch, s nimiž přišel do styku, získával pro sebe a tím i pro Krista. Přitažlivost ona měla svůj zdroj v srdečné lásce, jakou nitro apoštolovo plálo k bližnímu, a ovšem zvláště k věřícím. Slova, kterými ve svých listech oslovuje čtenáře, připomínají slova matky k milému dítěti: láska matky, i když leckdy musí kárat, zůstává vždy stejně vroucí. Snad žádný jiný novozákonní pisatel nedovede nalézt tak uchvacující a získávající výrazy lásky, jako Pavel. Jeho hluboký cit chvěje se v jeho oslovení Filipských: „Protož bratři moji rozmilí a přežádoucí, radosti moje a koruno moje, tak stůjte pevně v Pánu, miláčkové!“ (4, 1). A jaká láska sloučená s bolestným zármutkem vane z jeho slov k nerozvázným Galatským: „Dítky moje, s nimiž opět trpím bolesti porodu, aby se Kristus utvářil ve vás“ (Gal. 4, 9). Když pak udělil Korintánům zaslouženou důtku, hned přísnost svoji zmírňuje dodatkem: „Nepíši to, abych vás zahanbil, ale napomínám vás jako své milované dítky. Neboť byste i měli na tisíce vychovatelů v Kristu, přece nemnoho máte otců: neboť v Kristu Ježíši já jsem vás zplodil Evangeliem“ (1 Kor. 4, 14—15). Když ho judaisté pomlouvali, že nechce od Korintánů přijmouti žádné podpory, poněvadž jich nemá rád, tu dovolává se samého Boha jako svědka: „Proč? Že vás nemiluji? Bůh to ví!“ (2 Kor. 11, 11). Jak

dovedl Pavel získat posluchače pro sebe, viděti z toho, že jej Galatští „přijali jako anděla božského, jako Ježíše Krista“ (Gal. 4, 14).

Pavlova láska k věřícím nebyla pouhým prázdným citem, ale projevovala se skutky. Staral se o všechny a o každého. Předmětem jeho péče byly všechny obce, jež založil — to jest ona „péče o všechny církve“ (2 Kor. 11, 28) — a také o ty, jež byly založeny jinými, jak tomu bylo v Kolosách a v Laodiceji (Kol. 2, 1). Uprchlý otrok Onesimus byl stejně předmětem jeho starosti jako kdokoliv jiný. Pavel měl porozumění pro potřeby věřících a také pro jejich lidské slabosti a křehkosti, dobře věda, že je potřeba dlouhé práce a dlouhé výchovy, až „by se v nich utvářil Kristus“ (Gal. 4, 9). Se všemi, i s nejmenšími, cítil; s nimi se radoval, s nimi se rmoutil, jejich bolesti byly i bolestmi jeho. „Kdo je sláb, abych já nebyl sláb také? Kdo se pohoršuje, abych já nehořel“ (2 Kor. 11, 29).

A protože láska budí zase lásku, proto i věřící obětavost a péči svého duchovního otce spláceli svojí důvěrou a oddaností. Ve všech svých potřebách, malých i velikých, přicházeli k němu o radu. To byl onen „každodenní nával, instantia quotidiana“ (2 Kor. 11, 28), který jistě patřil ne k nejmenším z jeho apoštolských a pastoračních námah. Nelze bez dojetí čísti slova Skutkův apoštolských, kde líčí loučení Pavlovo s efeskými presbytery v Miletu a kde viděti velikou lásku, s jakou lnuli ke svému apoštolu! „A to pověděv, poklekl na kolena svá a pomodlil se s nimi se všemi. I nastal veliký pláč ode všech a padše na hrdlo Pavlovo, líbali ho rmoutíce se zvláště nad tím slovem, které řekl, že tváře jeho už neuvidí“ (Sk. 20, 36—38).

Právě kouzlem své osobnosti získával Pavel věřící nejen pro Evangelium, ale zjednával si řadu oddaných spolupracovníků, jejichž jména se nám z části dochovala v jeho listech a ve Skutcích apoštolských. K těmto spoludělníkům na vinici Pánč, kteří většinou byli též jeho důvěrnými osobními přáteli, jest Pavel nejen uznalým, ale ještě ve zvýšené míře projevuje k nim city své srdečné sympatie. O Epafroditovi, který mu z Filip přinesl podporu do Říma a tam těžce onemocněl, píše jeho rodákům: „A on roznemohl se na smrt. Ale Bůh smiloval se nad ním. A nejen nad ním, ale i nade mnou, abych neměl zármutek nad zármutek“ (Filip. 2, 27). V témž listu chválí svého učeníka Timothea: „Kterak on se osvědčil, víte, neboť jak dítko otci sloužil se mnou v Evangeliu“ (2, 22). I v té nepatrné

okolnosti, že se stará o Timotheovo zdraví a mu radí, aby „požíval trochu vína pro svůj žaludek a časté choroby své“ (1 Tim. 5, 23), vidět něžnou péči, jakou Pavel ukazoval všem svým přátelům. Korintány napomíná, když k němu poslali s listem Štěpánu, Fortunata a Achaika, aby „byli uznalými k takovým lidem“ (1 Kor. 16, 18).

Pavel se nám posléze jeví jako muž, který je r o z e n ý m v ů d c e m a o r g a n i s á t o r e m. Celé jeho apoštolské dílo potvrzuje tento jeho talent. Křesťanským obcím, které založil, dává pevnou církevní organizaci tím, že v každé obci ustanovuje presbytery. (Sk. 14, 22). V Korintě, v Galatii, v Thessalonice dává věřícím podrobné rozkazy a opětovně rázně vyžaduje poslušnost ke svým příkazům, ať je dal ústně nebo v dopise. (2 Thess. 2, 15). Pozornosti zasluhuje, jak si Pavel počínal na cestě do Říma, kam se pod dozorem setníka Julia plavil jako vězeň na lodi. Již u Krety, vida nebezpečí další plavby v době zimní, napomíná jak setníka, tak i velitele lodi, aby loď přezimovala na místě, kde se právě nalezala. Když však tito Pavlovy výstrahy nedbali a loď se ocitla v dlouhotrvající bouři, tu vidíme, jak velení na lodi takofka samo sebou přechází do rukou Pavlových a on se stává vlastním velitelem na lodi! On jediný ve všeobecném zmatku zachovává si chladnou hlavu a s klidnou jistotou zařizuje, co se má díti. Setníka upozorňuje na zrádné plavce, kteří chtěli s člunem uprchnout, cestující napomíná, aby se jídlem posilnili: jeho zásluhou se stalo, že ze 276 cestujících nezahynul ani jediný. (Sk. 27, 11 dd.)

Konečně, což je také důležitou vlastností každého vůdce, Pavel dovedl si vyhledati s c h o p n é a o d d a n é s p o l u p r a c o v n í k y, jako Timothea, Tita a jiné, kteří nejen jeho rozkazy věrně plnili, ale také samostatně v jeho intencích působili. — Bez této organizační a vůdcovské schopnosti, kterou Bůh uštědřil Pavlovi, byly by úspěchy jeho apoštolských prací nemyslitelné!

Tyto psychologické vlastnosti, na které jsme tu poukázali, tvořily fond, kterým Pavel se stal schopným za spolupůsobení milosti splniti veliký úkol, Prozřetelností mu vytčený.

III.

Prostředí, v němž se kdo zrodil a vyrostl, jak potvrzuje zkušenost, má rozhodující vliv na utváření osobnosti a charakteru člověka. Rodina, výchova, vzdělání a ostatní životní poměry mohou přirozené dary a duševní vlohy přivést k plnému uplatnění, ale

mohou je také brzditi a uvést na nesprávné koleje. Byla to jistě boží Prozřetelnost, která od nejútlejšího mládí řídila osudy Pavlovy a vedla je takovými cestami, aby se stal způsobilým ke svému poslání. Z Palestiny, jež byla kolébkou křesťanství, měl Pavel dle vůle boží, jak už řečeno, přenést Evangelium do kulturního světa řecko-římského. Aby úkol tento mohl provést s úspěchem, bylo třeba, aby znal názory a poměry v soudobém židovství; ale bylo rovněž třeba, aby se dovedl přizpůsobit mentalitě okolního pohan-ského světa a chápat jeho myšlenkové proudy, neboť jinak by po-hanstvo bylo zůstalo těžko přístupným jeho působení. Byla to právě důkladná znalost judaismu i hellenismu, jež umožnila Pavlovi, že dle jeho vlastních slov, mohl se státi „židům, jako by byl židem“, Řekům Řekem a takto „všem vším“ (1 Kor. 9, 21), aby všechny získal pro Krista. Neboť Pavel pokládal za svou povinnost kázati všude Evangelium nejprve židům, kteří jako vyvolený národ měli první právo na mesiášskou spásu. Vývojem věcí se stalo, že Pavel, když židé jeho kázání odmítli, byl nucen rozvíjeti činnost mezi pohany, kdež také z vůle boží bylo vlastní pole pro jeho evangelizační a apoštolskou práci.

J u d a i s m u s byl první a hlavní složkou, jež působila na vývoj Pavlových názorů a jeho povahy.

Dle nejasné zmínky sv. Jeronyma (De viris ill. 5 a Ad Philem. 23) rodiče Pavlovi pocházeli z Gischaly v severní Galileji. Nevíme ani kdy ani z jakých příčin se přestěhovali do Tarsu v Cilicii, kde se Pavel narodil. Že se ono stalo nedlouho před tímto, lze souditi z toho, že se v rodině této uchovala nejen rodná aramská řeč, ale i přísný způsob života dle zásad sekty farisejské.

Židovská diaspora byla v krajích Malé Asie četná. Syrský král Antioch III usadil násilně 2.000 židovských rodin v maloasijských městech. V době Pavlově byla téměř v každém význačnějším městě židovská osada, jež tam měla svoji synagogu. A tak tomu bylo i v Tarsu. Židé v diaspoře namnoze zapomněli na svoji mateřskou řeč a zaměnili ji za světovou řečtinu. Vlivem pohanského okolí se také stávalo, že se stávali vlažnými v plnění předpisů Zákona, ba že leckdy uzavírali i sňatky s pohany, jak tomu bylo u rodičů Ti-motheových (Sk. 16, 1). Rodina Pavlova však v této věci byla vý-jimkou. V domě Pavlově se nejen mluvilo, tak jako v Palestině, aramsky, ale celý domácí život byl proniknut zásadami sekty fari-sejské, k níž Pavlovi předkové ode dávna příslušeli. Dle těchto

zásad byl také Pavel v otcovském domě vychováván a tak se stal přirozenou cestou stoupencem oné nábožensko-politické strany, jež si dávala název fariseů a jež byla hrdou na to, že nikdo tak přesně nezachovává zákon Mojžíšův jako ona.

Svatý Pavel s jakousi pýchou prohlašuje před synedriem: „Já jsem fariseem a synem fariseů!“ (Sk. 23, 6). Podobně proti judaistickým protivníkům, kteří se vychloubali svým čistým židovským původem, píše do Korintu: „Hebreové jsou? Já také! Israelity jsou? Já také! Potomky Abrahamovými jsou? Já také!“ (2 Kor. 11, 22). Do Filip píše: „... byv obřezán osmého dne, z rodu Israhelova, z pokolení Benjaminova, Hebrej z Hebreů, co do Zákona fariseem“ (Filip. 3, 6). „Díky vzdávám Bohu, jemuž sloužím od svých p ř e d k ů“ (2 Tim 1, 3). Nepřidal se tedy Pavel k fariseům sám dle vlastního rozhodnutí, jak učinil Flavius Josef, ale pocházel z rodiny, jež už ode dávna k této straně příslušela. A v žilách jeho byla také čistá židovská krev, nesmíšená s krví pohanskou. V Novém Zákoně názvem „Hebreů“ totiž označují se (Sk. 6, 1) palestínští židé mluvící aramsky oproti „hellenistům“ t. j. židům v diaspoře mluvícím řecky. Praví-li Pavel o sobě, že je „Hebrej z Hebreů“, tedy tím chce říci, že je plnokrevným židem právě jako židé v Palestině.

Aramština byla mateřskou řečí Pavlovou. V této řeči oslovil ho v nejdůležitější chvíli jeho života Kristus, když se mu v Damašku zjevil (Sk. 26, 14), v této řeči mluvil také Pavel na nádvoří chrámovém k lidu tam shromážděnému (Sk. 22, 2). Také ve svých listech, ač psaných řecky, leckdy užívá aramských slov (Abba Řím. 8, 15; Gal. 4, 6; Maranatha 1 Kor. 16, 22). Jest zajímavé že také apokryf Passio S. Pauli (XVI. 40 ed. Lipsius) vypráví, jak Pavel před svou smrtí se modlil v jazyku hebrejském: *Tensis in coelum manibus diutissime oravit cum lacrymis hebraice et gratias egit.*

Pavel pocházel, jak od něho samého víme (Filip. 3, 6) z pokolení Benjaminova. Když království israelské po smrti Šalomounově bylo rozděleno, zůstal tento kmen zároveň s Judou věren dynastii Davidově a těšil se proto ze zvláštní úcty.

Židé v diaspoře měli ve zvyku dávatí dětem dvoje jméno, jedno hebrejské, druhé řecké nebo latinské. Tohoto posledního se užívalo ve styku s úřady a s pohanským světem. Tak i Pavel měl jméno hebrejské. Šavel, snad se zřetelem na prvního israelského krále

Saula, jenž také pocházel z pokolení Benjaminova. Druhé jméno bylo latinské Paulus. Jméno toto dostal už z té příčiny, protože po otci zdědil výsadu římského občanství. Paulus bylo cognomen; jaké bylo jeho praenomen a nomen gentilicium, nevíme. Jménem Paulus se apoštol sám výhradně označuje ve svých listech. Lukáš ve Skutcích apoštolských jej nazývá nejprve Šavlem. Od té chvíle, kdy obrácením cyperského prokonsula Sergia Paula zahájil svoji činnost v pohanském světě, nazývá ho jenom Pavlem (Sk. 13, 6). Není pravděpodobno, že by Sergius Paulus byl přijal Pavla za svého klienta, jako na př. Vespasian Flavia Josefa, a dal mu své cognomen. Jako římský občan Pavel nepotřeboval ochrany římského patrona.

V listu k Filemonovi (9) se Pavel sám nazývá starcem. Z toho plyne, že se Pavel narodil někdy okolo počátku naší éry, ač rok jeho narození se blíže určití nedá.

O rodičích Pavlových nám není známo nic. Pavel sice na jednom místě (Gal. 1, 15) jmenuje svoji matku, ale jinak nám o ní nic bližšího nepraví. Ve Skutcích apoštolských 23, 16 je řeč o synu Pavlovy sestry, který v Jerusalemě Pavlovi prozradil spiknutí, jaké židé proti životu jeho zosnovali. Pavel tedy měl sestru a její syn v době po návratu Pavlově z třetí cesty se zdržoval v Jerusalemě, kde snad také studoval jako kdysi sám Pavel. Vše ostatní jsou pouhé dohady, jež se nedají nijak prokázati, jako na př., že Pavel se narodil teprve po delším trvání manželství rodičů a že proto byl nazván Šaúl t. j. kýžený, vytoužený; nebo že Pavlovi rodiče záhy zemřeli a proto byl od mládí vychován v Jerusalemě; nebo že Pavlova sestra byla v Jerusalemě provdána a pod.

Do řeckých škol, jichž bylo v Tarsu dost, Pavel jistě nechodil. Odporovalo to zásadám jeho rodiny a je to také vidno z jeho řečtiny, jež na sobě nenese žádných známek retorického školení. Pavel z otcovského domu navštěvoval asi židovskou školu, jaká bývala při synagoze a jakou jistě také měli pro své děti židé usedlí v Tarsu.

Dojmy z mládí bývají nejhlubší a nejtrvalejší. Tak i náboženská a mravní výchova Pavlova v kruhu farisejské rodiny položila základ pro budoucí směr jeho života. V těchto farisejských zásadách byl Pavel ještě více utvrzen studiem v Jerusalemě, kam ho rodiče záhy z Tarsu poslali.

Jerusalem byl středem židovského náboženského života a židovské učenosti. Nejen z Palestiny, ale i z ostatní diaspory přicházeli sem

mladíci, kteří toužili po vyšším vzdělání. U nohou proslavených učitelů poslouchali výklady Starého Zákona a snažili se vniknouti do jeho smyslu. Zákon byl pro židy souhrnem vši vědy, a správný jeho výklad vrcholem učenosti. Všechno studium proto mělo za předmět výklad Zákona. Učitelé jeho byli v době Pavlově většinou stoupenci fariseismu a snahou jejich bylo vyložiti Zákon tak, aby tam našli nejen pravidla pro nábožensko-mravní život, ale pro všechny možné případy právních a společenských poměrů. Výklady ony, jež později byly písemně zaznamenány v Mišně a Gemaře, tehdy v době Pavlově se udržovaly pouze ústním podáním. To byla ona „otcovská podání“, o nichž Pavel mluví Gal. 1, 14. Hloubáním a spekulací rabínů ona podání se rozrůstala do nekonečna, majíce s vlastním Starým Zákonem buď nic neb jen velmi málo společného. Různými exegetickými methodami, jež bývaly spíše umělými kousky než exegesí, dovedli rabíni ze Starého Zákona dokázat vše, co chtěli. Tím se farisejský výklad Písma nejen víc a více od skutečného života vzdaloval, ale stával se jhem (Sk. 15, 10), jehož ani nejhorlivější israelité nemohli unést.

Sem do Jerusalema byl také poslán i Pavel, vynikající mimořádným nadáním. Zde si měl osvojiti farisejskou učenost a tak státi se časem i sám učitelem Zákona. Dle Sk. 6, 9 měli židé z Cilicie a Asie v Jerusalemě svou vlastní synagogu, kde se scházivali ke konání pobožnosti a kde mezi sebou udržovali krajanské styky. Do této synagogy nepochybně chodíval také Pavel, pocházející z Cilicie.

Na dvou místech naznačuje Pavel, kdy zavítal do Jerusalema. Předně praví, že byl v Jerusalemě v y c h o v á n (Sk. 22, 3). Před králem Agrippou pak dří: „Můj způsob života o d m l á d í, jaký jsem vedl od počátku, znají všichni židé“ (Sk. 26, 4). Řecký výraz ἐκ νεότητος, kterého je v textu užito, má, podobně jako latinské iuventus, iuvenis, význam velmi široký. Označuje mladého muže ve věku okolo 30 let, ale také mladšího, po případě i staršího. Byl-li však Pavel v Jerusalemě v y c h o v á n, tedy tam musil se zdržovati v době, kdy duch a povaha mladíkova se výchovou a vzděláním vytváří, tedy před dvacátým rokem věku svého. Obyčejně mají exegeté za to, že Pavel přišel do Jerusalema ve dvanáctém roce věku, poněvadž tímto rokem počínal pro israelského hochu závazek plniti předpisy Zákona. P ö l z l¹⁾ míní, že v tomto věku Pavel nebyl ještě dosti duševně vyvinut, aby se mohl s úspěchem věnovat studiu

¹⁾ Pölzl, Der Weltpostel Paulus, Regensburg 1905. Str. 22.

Zákona na vysoké škole jerusalemské, a klade proto jeho příchod do Jerusalema asi do 16. roku. Než nelze v této věci říci ničeho určitého, protože rozhodovaly rodinné poměry Pavlovy, a ty jsou nám neznámy.

V Jerusalemě byl Pavel žákem nad jiné slavného a též z Talmudu dobře známého Gamaliela, u jehož nohou (Sk. 22, 3) byl zasvěcován do tajů farisejského výkladu Písma a do „otcovských podání“. Gamaliel tento byl vnukem známého Hillela a sluje Gamaliel Starším na rozdíl od svého syna Gamaliela Mladšího, který po zboření Jerusalema byl předsedou synedria v Jamnii. Byl mu dáván čestný titul Rabban t. j. „náš mistr“, a Talmud jej nazývá „slávou Zákona“. Ač byl také fariseem, přece byl prost úzkoprsých předsudků, jakými se ostatní členové strany vyznačovali. Zavrhoval proto násilné prostředky, jichž synedrium proti vyznavačům Kristovým užívalo (Sk. 5, 38). U křesťanů se z té příčiny těšil úctě. V rozvážnosti a mírnosti ovšem mladý a ohnivý Pavel svého učitele nenásledoval, nýbrž se snažil násilím a pronásledováním potlačití rozkvétající křesťanství, v němž viděl nebezpečí hrozící farisejskému židovství.

V Životě Barnabášově, jež napsal cyperský mnich Alexander, máme zprávu, že Barnabáš byl zároveň s Pavlem žákem Gamalielovým. Je to velmi pravděpodobno. Ve Skutcích apoštolských vidíme, že oba muže spojovalo důvěrné přátelství, jež mělo svůj počátek už před Pavlovým obrácením. Neboť Barnabáš, který Pavla už dlouho znal, uvedl ho do kruhu apoštolů a přesvědčil je o jeho čistých úmyslech. Křesťané jerusalemské totíž, když Pavel tři léta po svém obrácení zase přišel do Jerusalema, nedůvěřovali mu a báli se, zda jeho horlivost není jen líčená a zda za jeho obrácením se neskrývá nějaký lstný záměr (Sk. 9, 27).

Při nadání Pavlově a při opravdovosti jeho povahy lze mít za to, že Pavel důkladně si v Jerusalemě osvojil všechnu tehdejší židovskou učenost. Je to také viděti z jeho listů. I když tam bojuje proti židům a jejich předsudkům, přece je v nich zřejmo jeho farisejské vzdělání, jež duchu jeho vtisklo nevyhladitelnou pečeť. Vidíme v jeho listech, že zná podrobně Starý Zákon, který nejen často cituje, ale často mluví jeho slovy. Parallelismus membrorum často se vyskytující u Pavla, také má svůj zdroj ve studiu Písma. Pavel zná také židovská podání. Ví na př., že Ismael pronásledoval Isáka (Gal. 4, 29), že andělé měli účast při odevzdání Zákona

Mojžíšovi na hoře Sinai (Gal. 3, 19), zná jména náčelníků egyptských kouzelníků Jannes a Mambres, kteří před faraonem odporovali Mojžíšovi (2 Tim. 3, 8). Pavel zná židovské právní zásady, různé temné výrazy v jeho listech na př. „probare potiora“ (Filip. 1, 10; Řím. 2, 18) jsou nepochybně vzaty z rabínské terminologie. Způsob Pavlovy argumentace jeví na sobě rabínský ráz a od rabínů také pochází jeho záliba v allegoresi, při níž ovšem židovští učitelé nerozlišovali mezi skutečným allegorickým smyslem Písma a mezi smyslem pouze přizpůsobeným.

Ale všechny tyto věci, jež v listech Pavlových projevují rabínské vzdělání, jsou pouhou formou, kdežto obsah je nový, křesťanský. Falešné zásady rabínské hermeneutiky, jimiž fariseové dovedli dokázat z Písma vše, co chtěli, nedají se v listech Pavlových doložit žádným příkladem.

V Jerusalemě Pavel poznal osobně duchovní vůdce tehdejšího židovstva s jejich přednostmi i slabostmi, poznal snahy a tužby, jež tehdy hýbaly duší židovského národa; poznal a jistě také sdílel přesvědčení, že záhy přijde zaslíbený mesiáš, který osvobodí svůj lid ode jha římského a zjedná mu vládu nad celým světem a všemi národy. Tyto známosti a zkušenosti byly později Pavlovi při jeho boji proti židům a judaistům nemálo na prospěch.

Bylo u rabínů chvalitebným zvykem, že ti, kdo se věnovali studiu Zákona, současně se vyučili nějakému řemeslu. Tak Hillel byl nádeníkem, Jochanan ben Sakkai ševcem. Účelem toho bylo jednak, aby se vzděláním ducha byl harmonicky spojen též výcvik tělesných schopností, jednak aby učitel Zákona byl neodvislý v ohledu hmotném a mohl si v případě potřeby vydělati na živobytí prací svých rukou. Proto také u tehdejších židů práce a řemesla stála ve veliké vážnosti. Tak i mladý Pavel byl vyučen v řemesle stanářském (Sk. 18, 3), t. j. dle pravděpodobného výkladu hotovil kostry stanů a potahy na ně z látky nebo z kůže. To mělo pro Pavlovu pozdější misijní činnost velký význam.

I když Pavel uznával, že hlasatel Evangelia má nárok, aby věřící mu poskytl, čeho potřebuje k živobytí, přece sám práva toho nikdy neužil, ale živil se vlastní prací, aby mu odpůrci nemohli vyčítat zisťnost neb jiné nekalé úmysly při kázání Evangelia (2 Kor. 11, 12).

V zákoně Mojžíšově se vzdělával Pavel nejen theoreticky, ale snažil se prakticky sám na sobě uskutečnit ideál zbožného života,

jak si jej tehdejší fariseové představovali. Sám poukazuje na to, s jakou horlivostí plnil Zákon, tak že v té věci byl bez úhony (Filip. 3, 5—6), a jak v judaismu předstihl své současníky. „Slyšeli jste zajisté o někdejším životě mém v židovství, jak jsem nad míru pronásledoval církev boží a ji hubil, a že jsem v judaismu (t. j. v židovském způsobu života) prospíval nad mnohé vrstevníky ve svém národě, jsa nad míru horlitem pro otcovská podání“ (Gal. 1, 13—14). Ani protivníci Pavlovi, kteří mu později vyčítali různé věci, nemohli mu v této příčině učinit žádné výtky. Duševního klidu a jistoty, že je na správné cestě ke spáse, Pavel ovšem v plnění Zákona nenašel. Zákon těla ozýval se stále v jeho údech a snad často se mu z nitra vyrval onen bolestný povzdech: „Já nešťastný člověk“! (Řím. 7, 24).

Národ svůj, z něhož pocházel a v jehož středu byl vychován, Pavel miloval z celé duše. Láska ta byla stejná i po jeho obrácení. Měl proto „zármutek veliký a ustavičnou bolest v srdci“ (Řím. 9, 2), když viděl, že jeho lid odmítá spásu, kterou mu přinesl Kristus. Ba rád by, aby „byl proklet od Krista pro své bratry, své to přibuzné podle těla“ (Řím. 9, 3). Modlil se za ně (Řím. 10, 1) a jedinou útěchou mu bylo, že i toto zaslepení Israele děje se dle nevystihlého úradku boží Prozřetelnosti (Řím. 11, 30), a že lid jeho na konci časů, až „plnost pohanů vejde“ do církve, uzná Krista za mesiáše (Řím. 11, 26).

Dle lidského úsudku dalo se očekávat, že Pavlovi jako učiteli Zákona kyne ve straně farisejské skvělá budoucnost. Když ale u Damašku poznal, že nekráčí po cestě pravdy a že jedinou cestou ke spáse je Kristus, tu s železnou důsledností vzdal se všech těchto nadějí a výhod, ba pokládal vše to „za smetí, aby Krista získal“ (Filip. 3, 8). Přes to však měl Pavel mnoho co děkovat svému farisejskému vychování a vzdělání. Plnění Zákona vyžadovalo neustálého sebezpozorování s neobyčejnou sebekázní a ascetí. Tím, že Pavel se snažil ze všech sil požadavkům Zákona dostáti, bylo nejen vytrženo jeho svědomí a vědomí odpovědnosti před Bohem, ale také jeho vůle a mravní charakter se zocelil. A tak tuhá škola Mojžíšova zákona byla řízením božím pro Pavla přípravou, která u něho vypěstila ony vlastnosti, nutné pro jeho misijní povolání.

Duševní obzor jerusalemských učitelů Zákona omezoval se na úzké hranice Palestiny, takže ostatní svět pro ně takorůzka neexistoval. Řeckou kulturou, jež ovládala tehdy celé římské imperium, s jejím

pohanským náboženstvím, s její vědou a filosofií sice hluboce pohrdali, při tom však jí neznali a také se nesnažili seznámiti se s ní. Tím právě Pavel nad ostatní palestinské fariseje vynikal, že v mládí tuto kulturu poznal a tak se později, jako hlasatel Evangelia, dovedl přizpůsobit myšlení a názorům svých posluchačů z tehdejšího pohanského světa. I v tom třeba viděti vedení Prozřetelnosti, která Pavla vychovávala k jeho úkolu. **Hellenismus** byl druhou složkou, jež na vývoj Pavlovy osobnosti měla rozhodující vliv.

Pavel se narodil v Tarsu (Sk. 22, 3), městě to, jež od časů Alexandra Velikého bylo úplně zhellenisováno. Tarsus byl největším městem Cilicie, krajiny ležící na pobřeží Malé Asie mezi mohutným pásmem Tauru a pobřežím Středozemního moře. Řeka Cydnus, na níž Tarsus ležel, byla splavná až po samé město. Obchodní a vojenský význam Tarsu spočíval v tom, že ležel na cestě vedoucí z nitra Malé Asie přes jediný průsmyk v Tauru — známé Brány Cilicie — do Syrie a ostatních krajin v poříčí Eufratu a Tigridu. Jak Caesar, tak Augustus dali Tarsu různé výsady, takže v době Pavlově Tarsus patřil k největším a nejzámožnějším městům na východě římské říše. Právem proto Pavel s místním patriotismem pravil k římskému tribunovi v Jerusalemě: „Jsem žid z Tarsu v Cilicii, občan města nikoli neznámého“ (Sk. 21, 39).

S rostoucím blahobytem zkvétaly v Tarsu také vědy a umění. Již Seleukovec Antioch III založil v Tarsu akademii, za vlády římské pak počet škol ještě vzrostl. Zeměpisec Strabo píše, že ve filosofii a vědách Tarsus závodil s Athenami a Alexandrií, a vypočítává celou řadu vynikajících filosofů, retorů a gramatiků, kteří pocházeli odtud a měli v učeném světě znamenitou pověst. Zvláště známým mezi nimi byl stoický filosof Athenodor, jenž byl učitelem Augustovým a jehož Seneka opětovně cituje.

Je nemyslitelno, že by toto prostředí řecké kultury nebylo vtisklo hluboké stopy do ducha mladého a vnímavého hochy, jakým byl Pavel. Jistě si povšiml chrámů, gymnasií, lázní a jiných veřejných budov, jakých bylo hojně v Tarsu. Vídal tam zástupce římské vlády a římské vojíny, kteří procházeli ulicemi města. Vídal stoické filosofy, kteří na náměstích promlouvali k mimojdoucím lidu. Vídal kupce, jejichž karavany sem přivážely tovary z různých končin Asie. A jistě také leccos se dověděl z dějin rodného města. Na př., jak Alexander Veliký koupal se v Cydnu a při tom si uhnal zimnici, jež by ho málem byla stála život; jak Antioch III Tarsus daroval

své souložníci, a jak obyvatelé se proto vzbouřili; jak Tarsus byl hlavním městem provincie Cilicie až do té doby, kdy byla sloučena se Syrií, a pod.

Tím, že Pavel se narodil v hellenistickém Tarsu a zde prožil první svoje léta, vysvětlíme si mnohé obrazy, které se vyskytují v jeho listech a které jsou jakýmsi ohlasem vzpomínek z mládí. Tak srovnává šíření Evangelia s budováním domu (1 Kor. 3, 10—17), jak toho jistě často byl svědkem v Tarsu; rád nazývá sebe a své spolupracovníky „vojíny“, život křesťana a také svou apoštolskou práci přirovnává k běhu závodníků ve stadiu (Gal. 2, 2 a jinde), křesťanské sebezapírání s přípravou zápasníků k závodům. Bylo to asi v gymnasiu, o němž se zmiňuje Strabo a jehož zbytky jest posud viděti v severozápadní části dnešního Tarsu, kde Pavel jako hoch viděl řecké zápasy a vše, co s nimi souviselo. Později jako muž užil těchto dojmů k úchvatnému obrazu křesťanského života: „Nevíte-li, že ti, kteří běží o závod, všichni sice běží, ale jeden dostane vítěznou cenu? Každý však, kdo závodí, zdržuje se všeho; a oni činí to, aby obdrželi věnec porušitelný, my však korunu neporušitelnou. Já tedy běžím, nikoli tak, jako na nejisto, zápolím, ne jako dávaje rány do vzduchu, nýbrž trestám své tělo a podrobuji v služebnost, abych snad kázav jiným, sám nebyl zavržen“ (1 Kor. 9, 24—27). Tím, že Pavel vyrostl v městě, vysvětluje se, že ve svých listech nikde — vyjma jediný případ Řím. 11, 17 — neužívá obrazů a přirovnání z přírody.

I když Pavel od mládí studoval v Jerusalemě, přece tím jeho styky s Tarsem nebyly přerušeny. Ze Skutkův apoštolských víme, že po svém obrácení a po cestě do Arabie zdržoval se po několik let v Tarsu, až jej odtud Barnabáš přivedl do Antiochie (11, 25). Také pravděpodobně na druhou a třetí apoštolskou cestu ubíral se přes Tarsus a Brány cilicijské.

Tak Pavel už od útlého věku poznal život antického velkoměsta s jeho zevnějším leskem, s jeho požívačností a také se všemi stinnými stránkami starého pohanství, které potom tak drasticky vyličil v listu k Římanům 1, 24—32.

V Tarsu se Pavel seznámil nejen s řeckou kulturou, ale také s řeckým jazykem. Jako v ostatních hellenistických městech, tak i v Tarsu byla řečtina obecně užívaným jazykem. I když se v domě Pavlových rodičů mluvilo aramsky, přece z obchodních důvodů byli i rodiče Pavlovi, do jisté míry aspoň, mocni řečtiny.

Když Pavel překročil práh otcovského domu, tu se všech stran dotýkal se jeho sluchu hovor řecký. Ba i v synagoze předčítalo se Písmo v překladu Septuaginty a obvyklé modlitby se konaly řecky, protože židé v Tarsu byli převážnou většinou hellenisty. Je známo, jak dítě se snadno naučí cizímu jazyku. Tím více bylo tomu tak u nadaného Pavla. Řecky, jak viděti z jeho listů, se Pavel naučil dokonale, takže řečtina se stala jeho druhou mateřštinou. Naučil se řečtině nikoli v řeckých školách, ale v denním styku.

Tato znalost řečtiny byla nutnou podmínkou, aby Pavel mohl kázati Evangelium v pohanském světě. A mohl je řecky kázati v š u d e, neboť řečtina se stala historickým vývojem po celé říši římské obecným kulturním a dorozumívacím jazykem. Ve všech městech, kam Pavel zavítal, kázal řecky; posluchači pak, i když byli jiné národnosti, dobře mu rozuměli. Tak v Lystře rozuměli Pavlovi mluvícímu řecky. Teprve, když Pavel uzdravil chromého od narození, tu v radostném vzrušení počali přítomní volati lykaonsky, to jest v domácím jazyku: „Bohové, stavše se podobnými lidem, sestoupili k nám!“ (Sk. 14, 11).

Takové vládnoucí postavení řečtiny má své počátky v dobách Alexandra Velikého. Alexander nejen si podmanil východní říši, ale všude zakládal řecké osady a šířil řeckou kulturu. S kulturou se pak rozmáhala také známost řeckého jazyka, v němž byla napsána nejkrásnější díla básnická a vědecká, jaká do té doby lidský duch vytvořil. Řečtinu si osvojily nejprve třídy vzdělané a zámožné, brzy však také prostý lid, hlavně v městech přístavních a v obchodních střediskách. Nástupci Alexandra, zvaní diadochové, hlavně Seleukovci v Syrii a Ptolemeovci v Egyptě, prováděli tuto hellenisaci ve svých říších ještě usilovněji, nevyhybajíce se při tom ani prostředkům násilným, jak to činil Antioch IV v Judsku. Výsledkem těchto snah bylo, že od břehů Nilu až po Černé moře, od Eufratu a Tigridu až do Španěl, ba i v samém Římě a v Itálii nebylo nikoho, kdo činil nárok na obecné vzdělání a kdo by nebyl znal řecky.

Řečtina, jakou se tehdy mluvilo a psalo, sluje K o i n é, t. j. všem společná. Jak tato Koiné se vyvinula, není docela jasno. Základ její tvoří dialekt attický, k němuž přistupují slova a formy z jiných řeckých nářečí, hlavně z jonštiny. Ve školách se učilo jazyku, který dle možnosti se blížil staré attičině, a v tomto jazyku byla psána také díla literární. Tato řečtina l i t e r á r n í byla ja-

zykem již umělým, knižním. Řečtina lidová čili vulgární nestarala se o pravidla gramatická a o správnost forem. Byla proto přeplněna novotvary, cizími slovy a gramatickými nesprávnostmi. A právě tato neliterární řečtina, s kterou se nová věda blíže seznámila z objevených papyrusů a ostrak, je to, v níž byl zhotoven překlad Septuaginty a v níž byly napsány knihy Nového Zákona. Touto vulgární řečtinou mluvil a psal i Pavel.

Pravíme-li, že Pavlova řečtina byla lidová čili vulgární, tu je tím pouze vyslovena protiva vzhledem k řečtině literární, a nikterak nemá tím býti řečeno, že by jazyk, jehož Pavel užívá, byl méněcenným a že by neměl ušlechtilosti a výrazové schopnosti. Ba jazyk Pavlův svou prostotou a bezprostředností namnoze předčí tehdejší řečtinu literární s jejím umělým a umělkovaným rázem. Není to jazyk knižní, ale živý jazyk lidu. Tento jazyk je Pavlovi nástrojem, jímž dovede vyjádřit nejhlubší pravdy, nejjemnější záchvěvy srdce i duše, mysticky pohřížené do věčné pravdy Kristovy. Dle potřeby mají Pavlova slova řečnickou důraznost, básnický vzlet nebo, jako v listu k Filemonovi, důvěrnost přátelského hovoru. V slohu tom ostře vystupuje Pavlova individualita, která jeho řečtině vtiskuje zvláštní, nenapodobitelnou barvitost. O tehdejší retorická pravidla se Pavel naprosto nestará, neboť řeč je mu pouze prostředkem k vyjádření myšlenek. A myšlenky tyto, tak vznešené a tak hluboké, hrnou se Pavlovi do péra tou měrou, že slova takofka nestačí, aby je obsáhla a pojala. Odtud ony četné anakoluthy, ellipsy a zvolání, tak příznačné pro Pavlův sloh. Sloh tento sv. Jeronym případně charakterisuje v listu k Pammachiovi (Ep. 48, 13, Migne PL 22, 502), kde píše: „Kdykoli čtu apoštola Pavla, tu se mi zdá, že neslyším slova, ale údery hromu.“ —

Ze všech věd Řekové nejvýše cenili filosofii. I svatý Pavel o nich to dosvědčuje, když praví: „Řekové vyhledávají moudrost“ (1 Kor. 1, 22). Národní náboženství řecké a římské bylo mrtvo. veliký Pan umřel. Vzdělanci si z pohanských mythů dělali posměšky, jako Lukian, nebo, jako Stoikové, viděli v nich jen symboly a projevy jediné nejvyšší božské bytosti. Na troskách starých náboženství pokoušela se filosofie vybudovati nový světový názor a stanoviti normy, dle nichž by člověk měl svůj pozemský život zaříditi.

Nauky Epikurejců a Stoiků, s nimiž Pavel na athenské agoře

disputoval, byly tehdy převládající. Obě filosofické školy, jak dí případně Lightfoot (Philippians str. 271 v International Critical Commentary), byly „dcery zoufalství“. Epikurejci chtěli zapomenouti na bídu pozemského života v požitkářství. Stoicismus svojí „apathií“ hleděl umlčeti a potlačit bolest strádajícího lidského srdce. Jak z onoho výjevu na athenské agoře vidno, Pavel oba filosofické směry znal, jinak by přítomní posluchači nebyli jeho řeč sledovali s takovým zájmem, ovšem jenom do té chvíle, kdy počal mluvit o zmrtvýchvstání (Sk. 17, 32). Řeckou filosofii znal Pavel ne snad ze studia filosofických spisů, ale ze života. Hlavně Stoikové totiž se snažili názory svoje šířit mezi prostým lidem a je popularisovat. Prostředkem k tomu byla tak zvaná „diatribe“, to jest přednášky mluvené nebo psané, jež měly za předmět nějakou mravní pravdu. Aby diatribe upoutala pozornost posluchačů, vyznačovala se lidovou řečí, živým slohem a názornými přirovnáními. Takovou diatribu zaslechl Pavel, byť nevolky, jistě už jako hoch v Tarsu, kde na náměstí kočovní stoičtí filosofové konali veřejné přednášky.

Pro ekonomii spásy měla i řecká filosofie svůj význam. Klemens Alexandrijský píše: „Bůh vychoval filosofii Řeky pro křesťanství jako židy Zákonem“ (Stromata 15, 28). Ovšem to nebyla výchova pozitivní, jako u vyvoleného národu, nýbrž negativní: lidstvo, zůstaveno samo sobě, mělo poznati vlastní bezmocnost a zatoužiti po pomoci shůry.

Sv. Pavel jenom na jediném místě užívá výrazu „filosofie“ (Kol. 2, 8), ale tam slovem tímto označuje nauku bludařů, která je pouze „prázdným klamem“. Jinak mluvě o řecké filosofii, nazývá ji „moudrostí“. Své stanovisko k této moudrosti, kterou vyhledávají Řekové, vyslovil jasně v 1. listu ke Korinťanům. Moudrost řecká je Pavlovi „moudrostí tohoto světa“, která ve světle božské pravdy Kristovy jeví se „pošetilostí“ (1 Kor. 1, 20). Užívá proto o ní slov Isaiášových: „Zničím moudrost mudrců“ (1 Kor. 1, 19). Příčina, proč řecká filosofie se ocitla na bludných cestách, spočívá dle Pavla v tom, že „svět nepoznal pomocí své moudrosti Boha“ (1 Kor. 1, 21). Správné poznání Boha, jež mělo původní lidstvo, bylo ztraceno, filosofie řecká pak zavedla lidského ducha do bludiště materialismu a pantheismu. Myšlenku, že člověk přirozeným světlem rozumu může dospěti ke správné představě o Bohu, rozvádí Pavel jak v řeči na Areopagu (Sk. 17, 27), tak také v listu k Římanům 1, 19—20). Proto lidé, když ve své moudrosti, t. j. filosofii toto

poznání odvrhli a zvrátili, jsou neomluvitelní — inexcusabiles (Řím. 1, 51).

Když Pavel přišel do Korintu, nekázal Evangelium „přemlouvavými slovy moudrosti“ (1 Kor. 2, 3), jak činili řeční filosofové, kteří rozumovými a často sofistickými důvody hleděli posluchače získat pro svou nauku. Nechtěl tam znáti než Ježíše Krista, a to ukřižovaného, a úmyslně se tomu vyhýbal, aby některé křesťanské nauky filosoficky objasnil, ač by to byl dovedl. V řeči jeho nebylo filosofické „vznešenosti slova a moudrosti“ (1 Kor. 2, 1), moudrost jeho byla „moudrostí b o ž í“ (1 Kor. 2, 7).

Stanovisko Pavlovo k řecké filosofii je tedy úplně odmítavé. Než i Pavel byl synem své doby, a třeba jest obsahově na řecké filosofii zcela nezávislý, přece současná populární filosofie, a především filosofie stoická, zůstavila v jeho listech nějaké stopy.

Tak výpočty neřestí a ctností, tak časté v listech Pavlových, jsou asi ohlasem stoické diatriby, jež takové výpočty se zálibou uváděla. Křesťanská svoboda, kterou Pavel s takovým důrazem hájí (Gal. 5, 13 nn), připomíná nám onu duchovní svobodu, na které si stoický mudrc tolik zakládal a která ho ani ve vězení neb otroctví neopouštěla. Stoický kosmopolitismus čili nauka o rovnosti a bratrství všech lidí zdá se zaznívati, i když má u Pavla úplně jiný základ, z listu ke Kol. 3. 11: „tu není Řek a žid, obřezaný a neobřezaný, barbar a Skytha, otrok a svobodný, ale vše a ve všem Kristus“. Na stoickou apathii upomínají slova jeho: „Dovedu i nuzným býti i hojnost míti; v každém případě a ve všech okolnostech jsem vyučen: i nasycen býti i lačněti, i hojnost míti i nedostatek trpěti“ (Filip. 4, 12). Jako Stoikové, tak i Pavel mravní boj člověka a jeho snahu po dokonalosti často srovnává se zápasem a bojem. Se Stoiky má společné rozlišování užitečného a potřebného (1 Kor. 6, 12; 8, 7; Řím. 14, 13). A když mluví o Kristu, v němž „jsou skryty všechny poklady moudrosti a vědění“, tu mimoděk si vzpomínáme na ideál stoického mudrce, v němž jsou uskutečněny všechny ctnosti beze stínu nedokonalosti.

Ale všechny tyto vlivy, jsou-li zde vůbec jaké, jsou čistě zevnější a formální. O nějakém působení stoické filosofie na Pavlovy názory a na křesťanskou nauku, kterou hlásal, nemůže býti řeči.

Ještě méně lze připustit u Pavla vliv řeckých a orientálních mystérií, jak by racionalistická srovnávací náboženská věda ráda dokázala.

Domácí náboženství řecké a římské bylo tehdy v rozkladu. Filosofie, ať toho či jiného směru, nedovedla svými naukami ani potlačit ani ukojit náboženské touhy antického člověka. To byla úrodná půda, na níž se v této době počala v kulturním světě řecko-římském šířit mysteria řecká a orientální. Mysteria slibovala svým adeptům očistění od hříchů, nový život pod ochranou božství a věčnou blaženost v posmrtném životě: tedy to nejvyšší, co náboženství může člověku dáti. Tajemnost obřadů i nauky vyvolávala dojem jakési vyšší, nadlidské moudrosti. Tak se stalo, že každý „nábožensky založený“ člověk oné doby považoval za svou povinnost dáti se zasvětit do některých mysterií, po případě do všech, jež mu byla známa. Nevyžadovala se k tomu mravní změna a obroda života. Stačilo podrobiti se některým asketickým úkonům, jako bylo mlčení a zdrželivost od určitých jídel, a účastniti se předepsaných obřadů, při nichž se k přírodnímu symbolismu družila často hrubá pověra nebo i obscenní rity.

Vedle starých řeckých mysterií v Eleusině rozmohla se v říši římské též mysteria jiná, pocházející z Východu. Tak z Egypta přišla mysteria Isidy a Osirisa, z Malé Asie mysteria Kybely a Attisa, z Persie mysteria Mithrova. Kněží těchto kultů, s nimiž mysteria byla spojena, snažili se, už z důvodů hmotných, získati co nejvíce stoupenců a používali k tomu, jako kněží Isidini při slavnostních průvodech, křiklavé reklamy.

Že Pavel, jako každý jiný vzdělaný obyvatel říše římské, o jsoucnosti těchto mysterií věděl, o tom nemůže býti pochyby. Že by však byl převzal z mysterií náboženské ideje a dle nich křesťanskou nauku pozměnil, jak racionalisté tvrdí, jest vyloučeno. Vždyť mysteria se rozšířila po říši římské všeobecně teprve v druhém století, tedy po době, kdy Pavel žil. V životě Pavlově nelze nalézt doby, kdy by měl možnost a příležitost s učením mysterií blíže se obeznámit: v Tarsu byl vychováván v přísném židovském duchu; v Jerusalemě s ostatními fariseji viděl v mysteriích kult démonů; jako hlasatel Evangelia pak příkře odmítal celé pohanství, a tedy i mysteria. Konečně obřady a nauky mysterií jsou nám známy zcela nedostatečně. Známe jenom nepatrné narážky antických spisovatelů (Apulejus), kteří mlčení uložené zasvěcencům svědomitě zachovávali. Stejně neúplné jsou i zmínky spisovatelů křesťanských, na př. Klementa Alexandrijského. Srovnávati nauky Pavlovy s učením mysterií je proto nemožno.

Vypočítávají-li racionalisté výrazy, jež prý Pavel převzal z mysterií, a tvrdí-li, že s výrazem převzal i ideu, tu třeba říci, že mnohé z těchto slov, jako: milost, spása, poznání, světlo, Pneuma, přicházejí už ve Starém Zákoně, a vlastně se vyskytují téměř v každém vyšším náboženství. Slova jiná: osvětlení (2 Kor. 4, 4. 6), nevy-pověditelná slova (2 Kor. 12, 4), zpečetiti (2 Kor. 1, 22), pečet (Řím. 4, 11) mají svůj původ skutečně v mysteriích. Pavel však jich nevzal z mysterií přímo, ale z řeči tehdejšího vzdělaného světa, do níž ony výrazy přešly, stavše se obecně užívanými. Abychom uvedli analogii z dnešní doby: užije-li někdo Nietzscheova „Jenseits vom Guten und Bösen“, tu z toho nikterak neplyne, že stojí pod vlivem Nietzscheovy filosofie! A to platí i o Pavlovi, když užívá některých slov, jež mají původ v mysteriích.

Pavel mluvil řečí svých současníků a v této řeči musil si najíti slova, jimiž by vyjádřil nové křesťanské ideje. Užil-li slov přicházejících v pohanských mysteriích, tu sice slova byla táž, ale obsah byl zcela nový, křesťanský! Tak i sv. Jan z tehdejší populární filosofie vzal slovo Logos na označení druhé božské osoby. Jak se u Pavla obsah slov v mysteriích užívaných změnil, toho nejlepším dokladem je sám výraz „mysterium“. U Řeků mysterium značilo nauku, která je pouze zasvěceným známa a nesmí jiným býti sdělena. U sv. Pavla (Kol. 1, 26) je však mysterium nauka, které člověk svým rozumem nemůže postihnouti a kterou proto sám Bůh všem lidem zjevil. Tedy téměř opak toho, co mysterium v tehdejší řečtině značilo! Totéž třeba říci také o jiném výrazu Pavlově, na který se racionalisté rádi odvolávají, totiž „znovuzrození“ (Tit. 3, 5). Znovuzrození zasvěcence v mysteriích a znovuzrození křesťana působením milosti posvěcující, toť dvě věci obsahem naprosto různé, i když slova jsou stejná. —

Řecká literatura byla vedle sochařství vrcholným projevem hellenské kultury. Byl Pavel s touto literaturou blíže obeznámen? Někteří exegeté, jako Pölzl (Der Weltapostel Paulus str. 539 nn), pokoušejí se dokazovati, že tomu skutečně tak bylo. Ba Pölzl míní, že Pavel po svém obrácení použil několikaletého pobytu v Tarsu ke studiu řecké literatury; věděl, že jest od Boha určen za apoštola mezi pohany, a znalost řecké literatury měla jeho činnost v řeckém světě usnadniti. Zastanci tohoto názoru dovolávají se především tří citátů řeckých básníků, jež se u Pavla vyskytují. V řeči na Areopagu cituje Pavel básníka Arata (Sk. 17, 28), v prvním listu ke

Korintánům Menandra (15, 23), v listu k Titovi (1, 12) Epimenida. Leč tyto zcela krátké citáty nikterak nutně nepředpokládají, že by se byl Pavel řeckou literaturou blíže zabýval. Jsou to výroky, jež byly řeckému intelligentu snad obecně známy. Nebo je též možno, že je Pavel vzal z některé básnické anthologie, jež byly tehdy velmi oblíbeny. Řečtina Pavlova nejeví známek školení na literatuře klasické neb hellenistické: to je hlavním důvodem, jenž nás nutí k závěru, že Pavel řecké literatury, ať krásné neb filosofické, podrobněji neznal. —

Jaký byl poměr Pavlův k řeckému sochařství a tedy k umění vůbec, můžeme snad vyvoditi ze slov Skutkův apoštolských, líčících nám dojem, jímž sochařské poklady nahromaděné v Athenách působily na Pavla. „Mezitím, co Pavel v Athenách čekal, bouřil se v něm jeho duch, když viděl, že je město plné model“ (17, 16). Ve všech městech, kde Pavel dotud kázal, vládlo pohanství a všude byly svatyně, oltáře a sochy zasvěcené pohanským bohům. Proč právě v Athenách cítil se Pavel tak pobouřen a vzrušen? Odpověď jest na snadě. Pavel měl smysl pro umění, jak vidno z četných míst v jeho listech, jež jsou i s hlediska esthetického skutečně krásná. Proto vnímal i onu krásu, jak zářila z athenských chrámů a soch. Duch jeho se však bouřil proto, jelikož v Athenách, více než kde jinde, viděl, jak nejvyšší umělecké vzepětí lidského ducha je ve službách bohů falešných, jak slouží lži a klamu! Umění mělo tedy pro Pavla význam jen potud, pokud povznášelo lidského ducha k prazdroji a vzoru vši umělecké krásy — k Bohu! —

Třeba se posléze dotknouti také poměru Pavlova ke státní autoritě římské. Poměr ten byl kladný a loyální. V tom se Pavel podstatně lišil od fariseů, mezi nimiž konal za pobytu v Jerusalemě svoje studia. Palestínští fariseové byli naplněni nenávistí k římskému utlačovateli a čekali jen na nejbližší příležitost, aby římské jho svrhli. Touto politikou slepé zášti přivedli svůj národ ke katastrofě roku 70. Pavel zrozený v diaspoře, byl prost tohoto krátkozrakého palestinského šovinismu. Jasně a bez předsudků viděl přednosti a výhody římské vlády. I když to nevyslovil, tušil asi onu úlohu, kterou Prozřetelnost v ekonomii spásy říši římské určila, jak později napsal Origenes: „Bůh připravil národy na své učení a učinil římského císaře vládcem nade všemi národy. Nemělo tu býti více říší, neboť jinak by národové zůstali sobě cizími, a bylo by ztíženo vyplnění Ježíšova rozkazu: Jdouce učte všechny národy“ (Contra Celsum 2, 30).

Takové smýšlení vyžadovala už ta okolnost, že Pavel byl po otci římským občanem. Byl si dobře vědom výsad a výhod, jichž mu toto právo poskytovalo, a také častěji jich užil na př. ve Filippech (Sk. 16, 37) nebo, když se u prokuratora Portia Festa odvolal k císařskému tribunálu (Sk. 25, 12). K římskému tribunovi, který ho na chrámovém nádvoří zajal a který se mu chlubil, že si římské občanství zjednal za veliké peníze, poznamenal Pavel s hrdým sebevědomím, že on se „v něm narodil“ (Sk. 22, 28).

Praví sice Pavel na jednom místě, že pravá vlast křesťana je v nebesích (Filip. 3, 20), ale přes to křesťanům opětovně klade na srdce, aby státní autority byli poslušni a vzdávali jí povinnou úctu, jelikož tato autorita má svůj původ ve vůli boží a jako „mstitelka všeho zlého“ má také mravní význam pro život národa (Řím. 13, 1—7). Podobně i v listě k Titovi (3, 1). Na obou uvedených místech mluví sice apoštol jen o autoritě státní všeobecně, ale je zřejmo, že in concreto má na mysli autoritu vlády římské. Vysvětlíme si tím, že se Pavel u úřadů římských setkával s jakýmisi sympatiemi, jak tomu bylo u Portia Festa neb u korintského prokonsula Galliona. V každém případě loyální poměr Pavlův k římským úřadům usnadňoval mu apoštolskou práci v krajích římského imperia.

Narýsovali jsme si v předchozí rozpravě, jakými dary byl duch Pavlův, sídlící v těle jinak nepatrném, od přírody vyzbrojen a jaké to byly vlivy vnějšího prostředí, jež spolupůsobily při vývoji jeho povahy a jeho osobnosti. V době, kdy se mu Kristus u Damašku zjevil, byl Pavel už celým mužem, neznal však onoho pravého ideálu, jemuž by síly svého velikého ducha zasvětil. Ideál tento zjevil mu Kristus, jemuž od té doby náležel každým úderem srdce a každou myšlenkou. Hřivny, kterou mu Bůh svěřil, nezakopal, ale plně jí využil při práci na vinici Kristově. Tak se stal apoštolem a učitelem národů — doctor gentium (1 Tim. 2, 7) — a to nejen pro své současníky, ale i pro vše budoucí věky. ~~...!~~!